HABANII ÎN TRANSILVANIA

Habanii (anabaptiştii)[1] au fost meşteşugari ce s-au distins, în cursul veacurilor XVI—XVII, prin îndeletnicirile lor multilaterale. După însemnări contemporane, ei au practicat la un înalt nivel tehnic aproape toate meşteşugurile din vremea lor[2]. În ţara noastră, ca pretutindeni, munca şi produsele lor meşteşugăreşti s-au bucurat de multă apreciere. În sec. XVII—XVIII conscripţiile din Transilvania specifică întotdeauna calitatea deosebită a produselor meşteşugăreşti „anabaptiste" pe care le menţionează în cuprinsul lor.

În general, anabaptismul[3] formează obiectul unor bogate şi multilaterale cercetări de specialitate în străinătate, în raza acestor preocupări intrînd şi probleme legate de activitatea meşteşugarilor anabaptişti. Cerce-

---

[1] În literatura de specialitate străină anabaptiştii apar sub următoarele denumiri: *Anabaptistae, Wiedertäufer, Habansky* etc.; în izvoarele contemporane transilvănene: *Fratres Moravici, Mährische Brüder, morva testvérek, újkeresztények* etc. Începînd din a doua jumătate a secolului trecut s-a răspîndit denumirea de: *Habaner, anabaptista, habán, újkeresztény, habansky;* de aceea în lucrare vom folosi fie denumirea de *meşteşugari anabaptişti*, fie *meşteşugari habani*. După părerea unor cercetători cuvîntul „Haban" derivă din *Haushaben*, denumire folosită pentru locul unde era organizată colonia anabaptiştilor. În legătură cu numele *haban*, cf. Joseph Beck, *Die Geschichtsbücher der Wiedertäufer in Österreich — Ungarn*, în *Fontes Rerum Austriacarum*, v. 43 (1883), p. 642.

[2] Printre cele mai îndrăgite meşteşuguri practicate de habani erau morăritul, şi în legătură cu acesta dulgheria şi olăritul. Predilecţia lor pentru morărit şi olărit trebuie pusă în relaţie cu dogmele religioase. Moara era simbolul întrunirilor religioase. În cadrul comunităţilor, olarii aveau un rol conducător, probabil potrivit versetului biblic despre Ieremia, căruia Domnul însuşi îi spune: „du-te în casa olarului şi ascultă acolo cuvîntul meu".

[3] Anabaptismul este un produs al mişcărilor de reformă din Germania. Din cauza învăţăturilor propovăduite, a preconizării unei vieţi sociale bazate pe idei ale unui comunism primitiv, atît biserica catolică şi aliata ei reacţiunea feudală, cît şi biserica protestantă — avînd de altminteri aceeaşi aliată — au decretat prigoana împotriva anabaptiştilor. Ei au fost alungaţi de pe întreg teritoriul Elveţiei. În ciuda prigoanei, mişcarea s-a întins din ce în ce mai mult. Pe teritoriile germane, centre anabaptiste înfloritoare au devenit oraşele Zwickau, Augsburg, Nürnberg, Ulm, München, întreaga provincie Württemberg etc. S-a alăturat anabaptiştilor şi Thomas Münzer, radicalismul şi conţinutul revoluţionar al ideilor sale avînd o uriaşă influenţă asupra mişcării. Din Elveţia învăţăturile anabaptiste au trecut curînd şi în Italia învecinată, îndeosebi în nordul ei, în oraşele Verona, Padova, Treviso. Un centru al anabaptismului în Italia a fost Vicenza. În acelaşi timp, mişcarea a prins

https://biblioteca-digitala.ro

tările privitoare la istoria anabaptiştilor din Transilvania au început încă în a doua jumătate a secolului trecut [4]. Acest domeniu are o bogată, dar unilaterală literatură, atenţia cercetătorilor fiind atrasă în primul rînd de faptul însuşi, cît şi de împrejurările istorice ale colonizării anabaptiste în sec. XVII. Pînă în prezent au rămas nestudiate locul şi rolul anabaptismului, curent de reformă populară, în sec. XVI în cadrul mişcării de reformă din Transilvania [5]. Pe de altă parte, a fost tratată unilateral problema meşteşugarilor habani, cercetătorii ocupîndu-se aproape exclusiv de meşteşugul ceramicii habane. În privinţa celorlalte meşteşuguri [6] practicate de ei nu au fost depăşite constatările de ordin general, nefiind sintetizate datele referitoare la activitatea meşteşugărească a habanilor, privitor la rolul pe care l-au avut în viaţa economică a Transilvaniei.

Aproape toţi autorii, referindu-se la problemele legate de anabaptism în Transilvania, menţionează că cel dintîi grup de anabaptişti a fost adus şi aşezat pe teritoriul patriei noastre de principele Transilvaniei Gabriel Bethlen, în localitatea Vinţul de Jos. Cercetările mai recente însă dovedesc că în Transilvania anabaptiştii apar încă pe la mijlocul secolului al XVI-lea. Tot în această perioadă învăţăturile anabaptiste cuceresc teren în vîltoarea frămîntărilor, a luptelor social-religioase ce s-au înteţit în urma răspîndirii Reformei [7]. De asemenea după mărturia unor date încă Ştefan Bocskay, apoi Simon Péchy au făcut încercări de a aşeza anabaptişti în Transilvania [8]. Multe probleme de detaliu privind aceste colonizări mai aşteaptă să fie elucidate. Sigur este însă, chiar în stadiul actual al cercetărilor, că ele au fost de proporţii mult mai reduse decît cea care a avut loc între 1621—1623, în timpul domniei principelui Gabriel Bethlen.

Datele care documentează colonizarea din sec. XVII a anabaptiştilor în Transilvania, împrejurările şi evenimentele acesteia sînt cunoscute din

---

rădăcini şi pe teritoriul Tirolului, al Carintiei, al Crainei; după anul 1525 în Ţările de Jos şi Moravia. Aici, se formă un nou curent anabaptist, huterismul (huterianismul), care şi-a luat numele de la Jakob Huter, conducător şi reorganizator al mişcării anabaptiste din Moravia, între anii 1525—1535 (J. Loserth, *Der Communismus der Mährischen Wiedertäufer*, în *Archiv für Österreichische Geschichte*, 21 [1895], passim; Lydia Müller, *Der Kommunismus der Mährischen Wiedertäufer*, în *Schriften des Vereins für Reformationsgeschichte*, 142 [1927], p. 102).

[4] Jakab Elek, *Erdély és az anabaptisták a XVII. és XVIII. században*, în *Keresztény Magvető*, XI (1876), p. 2—12; Áldásy Antal, *Anabaptisták Magyarországon a XVI—XVII. században*, în *Katholikus Szemle*, VII (1893), p. 805—838; Tóth Mike, *Az anabaptisták Erdélyben és Delphini*, în *Katholikus Szemle*, VI (1892), p. 764—797.

[5] Pentru unele aspecte ale problemei cf. Fr. Pall, *Frămîntările sociale şi religioase din Cluj în jurul anului 1570*, în *AIIC* V (1962), p. 7—30; S. Goldenberg, *Frămîntări sociale şi religioase la Cluj oglindite într-o scrisoare din 1571*, *ibidem*, I—II (1958—1959), p. 371—373; Kathona Géza, *Karácsony György „szent hada" 1569—1570*, în *Egyháztörténet*, Budapesta, I (IV), 1958, nr. 4, p. 267—271.

[6] Béla Krisztinkovich, *Unbekannte Messerschmied-Kunstwerke der Ungarischen Habanen*, în *Az Iparművészeti Múzeum Évkönyvei*, V (1962), p. 59—82.

[7] Fr. Pall, *op. cit.*, p. 7—30.

[8] Rudolf Wolkan, *Die Lieder der Wiedertäufer*, Berlin, 1903, p. 154—155. Acţiunea principelui Transilvaniei Ştefan Bocskay de a coloniza meşteşugari anabaptişti coincide cu acţiunile sale militare întreprinse în anul 1605 pe teritoriile Ungariei de nord, iar cea a cancelarului Simon Péchy înainte de anul 1618.

https://biblioteca-digitala.ro

cronicile anabaptiste [9]. În general, cu deosebire în privința obiectului lor istoric, cronicile anabaptiste nu pot fi considerate întru totul autentice: scrise de fapt ca opere de exaltare religioasă, ele consemnau înainte de toate evenimentele ce corespundeau obiectivelor pe care și le-a propus mișcarea. De obicei, cronicile erau copiate în mai multe exemplare. Disciplina internă severă a comunității prescria pentru membri ca, „în locul a tot felul de lucruri deșarte", să se ocupe mai degrabă de copierea scrierilor religioase, a propriilor cîntece și cronici.

În cadrul cercetărilor privitoare la istoria colonizării anabaptiștilor în Transilvania, pe lîngă materialul documentar păstrat, interesează în primul rînd datele cuprinse în acele cronici anabaptiste care deapănă firul istoriei comunităților din Transilvania și care sînt păstrate la biblioteca diecezană din Nitra [10], biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia [11] și Biblioteca Universitară din Cluj [12]. Cea dintîi, scrisă de Jacob Werner, a ajuns în posesia bibliotecii diecezane din Nitra provenind (probabil) din biblioteca iezuitului Teofil Delpini (mai tîrziu canonic de Nitra), încredințat cu catolicizarea comunității anabaptiste din Vințul de Jos. La biblioteca Batthyaneum se mai păstrează, în afară de cronicile amintite, un șir întreg de lucrări cu caracter dogmatic, de exegeză biblică, cantionale etc., confiscate la mijlocul sec. XVIII de la conducătorii comunității din Vințul de Jos [13].

Din confruntarea datelor cuprinse în amintitele cronici se pot reconstitui cu aproximație fazele colonizării. Utilizînd datele cronicilor, trebuie neapărat să avem în vedere desfășurarea evenimentelor politice din Europa centrală în timpul Războiului de 30 de ani, întrucît numai în legătură cu aceste evenimente se pot explica motivele ce au determinat un grup de meșteșugari anabaptiști din Moravia să-și părăsească comunitățile unde au trăit timp de aproape un veac, strămutîndu-se în Transilvania.

După lupta de la Muntele Alb (noiembrie 1620), în țările coroanei cehe,

---

[9] Szimonidesz Lajos, *A magyarországi anabaptisták irodalma és könyveik*, în *Magyar Könyvszemle*, LXVIII (1944), p. 134—147; A.J.F. Ziegelschmid, *Die älteste Chronik der Hutterischen Bruder*, Philadelphia, 1947 (lucrarea nefiindu-ne accesibilă, informațiile utilizate aici au fost preluate din alte publicații); Szentiványi Robert, *Catalogus Concinnus Librorum Manuscriptorum Bibliothecae Batthyanyanae*, Szeged, 1958, p. 135, 227; Robert Friedmann, *Die Schriften der Hutterischen Taufergemeinschaften*, Wien, 1965, p. 18.

[10] Wagner József, *A nyitrai egyházmegyei könyvtár kéziratai és régi nyomtatványai*, Budapest, 1886.

[11] Biblioteca Batthyaneum Alba Iulia. Cronica nr. II—122 (cota veche G 5. VI. 1). 1625—1640; ibidem, nr. III—93 (cota veche E 5. VI. 12). Cronica din urmă se încheie cu anul 1708. Inițiatorul acestor cronici a fost Ambrosius Reesch. Ambele cronici sînt menționate la Szentiványi, *op. cit.*, p. 35 și Friedmann, *op. cit.*, p. 20.

[12] Biblioteca Universitară Cluj. Mss. 3217. Inițiatorul cronicii a fost Joseph Hauser(?). Este menționată de Friedmann, *op. cit.*, nr. 7 și la Josef Macurek, *Nouveaux rapports sur les matériaux relatifs à l'histoire tchécoslovaque contenus dans les archives et les bibliothèques de la Transylvanie*, în *Vestnik Královské Česki Společnostni Nauk*, 1926, p. 63 și urm.

[13] Arhiva Istorică a Academiei Republicii Socialiste România Filiala Cluj (în continuare Arhiva Istorică). Cartophilacium Transilvanicum, p. 109—112, Colecția Kemény Sámuel.

https://biblioteca-digitala.ro

implicit Moravia, începe acţiunea de nemiloasă catolicizare întreprinsă sub egida Habsburgilor, prigoana împotriva protestanţilor, confiscarea averilor şi proprietăţilor lor. De bună seamă că şi prigoana împotriva anabaptiştilor din Moravia se încadrează în această acţiune. Un mare rol în urmărirea anabaptiştilor îl avea guvernatorul Moraviei, episcopul Dietrichstein, înrudit cu împăratul Ferdinand II [14]. Caracteristic pentru proporţiile pe care le-a luat această prigoană e faptul că pînă în anul 1622 au fost distruse 24 din cele 43 de comunităţi existente înainte de 1620. Acei membri ai comunităţilor morave care au supravieţuit au plecat în masă din Moravia. Ei s-au îndreptat spre sud, în direcţia părţilor nordice şi apusene ale Ungariei, stabilindu-se în primul rînd în localităţile, cetăţile, domeniile locuite de anabaptiştii de acolo. Pe lîngă comunităţile deja cunoscute, locuite de ei, în această perioadă anabaptiştii se aşează şi în locuri noi. În condiţiile în care anabaptiştii din Moravia, din cauza evenimentelor amintite, fură siliţi să-şi părăsească vechile colonii, principele Transilvaniei Gabriel Bethlen s-a folosit de acest prilej, colonizînd parte din ei în Transilvania şi asigurîndu-le largi privilegii economice şi religioase.

La 2—4 luni după lupta de la Muntele Alb, începe amintita fluctuaţie a comunităţilor anabaptiste din Moravia. Cronicile cunoscute de noi consemnează în felul următor colonizarea anabaptiştilor în Transilvania: „Cancelarul Simon Bötsely [15] din Transilvania... a venit la noi în Moravia, la comunitatea din Neumühl, cu scopul... de a ne comunica dorinţa... principelui Transilvaniei... ca conducătorii comunităţilor noastre să dea voie unor meşteşugari cu experienţă să se strămute în Transilvania. Cum însă e greu să părăseşti tot cu ceea ce te-ai obişnuit şi nimeni nu îndrăznea să se mute în ţară străină, conducătorii au mulţumit frumos pentru ofertă, iar cancelarul s-a întors fără rezultat la principele său. Curînd însă, în urma incursiunilor războinice, populaţia comunităţii a avut mult de suferit, mare parte din ai noştri fură nevoiţi chiar să fugă... noi însă... care locuiam dincolo de March, [rîul Morava] împreună cu femeile şi copiii noştri [la 28 dec. 1620] ne-am dus la iubiţii noştri fraţi, mai ales la cei care stăteau în comunele Wessel, Neudorff şi Protzka. Nici aici însă nu am putut rămîne mult timp, de aceea am plecat în Ungaria la Sabatisch, unde o mulţime mare din ai noştri rămaseră timp de trei săptămîni. Furtunile războiului au ajuns însă şi pînă aici, de aceea... fratele nostru credincios şi iubit, cel mai bătrîn din oastea Domnului, Uhl I., ocolind... duşmanul... a scos tot poporul din Sabatisch la 18 ianuarie 1621... Cu o parte din popor s-a retras la Wädowitz, cu altă parte la Gostolän şi la Schächtitz în casele locuitorilor, rămînînd acolo săptămîni de zile... Nu peste mult timp, un domn secui, colonelul Böldj Kelemen [16]... a primit poruncă regală... de a trimite în Transilvania... pe fraţii... care s-au refugiat din Moravia în Ungaria, dîndu-le pază sigură... La 1 aprilie a acestui an, a şi apărut la Wädowitz un căpitan cu 100 de călăreţi, i-a luat pe Konrad Hiertzl şi pe cîţiva fraţi ai noştri, ducîndu-i la Schächtitz... În ziua următoare, alţi trei căpitani veniră în castelul de la Schächtitz, prezentînd o scrisoare regală formulată în limba germană în 8 puncte, ce ne asigura libertăţile noastre în Transilvania. Căpitanii, fără să mai aştepte răspuns din partea

[14] Biblioteca Universitară Cluj, Mss. 3217, p. 2070.
[15] Se referă la cancelarul Péchy Simon.
[16] Este vorba de Béldi Kelemen(?).

https://biblioteca-digitala.ro

noastră, dacă spunem da sau nu... împreună cu cel mai în vîrstă păstor din Dämmerschitz, Franz Walther şi cu Konrad Hiertzl au urcat pe 85 dintre ai noştri în 18 căruţe, pornindu-ne la drum. La 10 aprilie, amintitul căpitan s-a dus din nou la Schächtitz, transportînd din nou 100 de persoane împreună cu Hans Jacob Högler, după cel dintîi grup, în Transilvania... la 22 mai, 186 de persoane din rîndurile noastre sosiră la Teiuş. În dimineaţa zilei de 23 mai am fost împărţiţi în trei grupuri: 49 de persoane, printre care Franz Walther şi Konrad Hiertzl, au fost duse la moşia din Iernut [„Radnoten"] a cancelarului Simon Bötsely, 88 de persoane avînd cu ei pe Hans Jacob Högler — în comitatul Alba [„Weissenburg"], 49 cu Johan Frey la Kelemen Böldj în Secuime [„Zeikelland"][17]. Această împărţire l-a făcut pe fratele nostru Franz Walther să izbucnească în lacrimi, la fel pe ceilalţi fraţi... căci această divizare era evident contrară celor 8 puncte ce ne asigurau libertatea, de aceea fraţii cerură cu insistenţă să fie lăsaţi laolaltă... astfel se făcu că la 31 august 1621, spre marea noastră bucurie, ne întîlnirăm la Vinţul de Jos"[18].

Conform acestor rînduri ale cronicii, cel dintîi grup de anabaptişti colonizaţi în Transilvania era originar din Neumühl, iar localităţile Sobotištĕ şi Cachtice (Schächtitz) au constituit pentru ei doar adăposturi vremelnice. În legătură cu evenimentele descrise, citim următoarele într-o altă cronică păstrată la Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia: „Grupul refugiat la Schächtitz şi Echtelnitz, din cauza prigoanei, conform poruncii lui Gabriel Bethlen a pornit sub escortă militară la 1 aprilie 1621, conduşi de Franz Walther şi Conrad Hiertzl... Grupul, format din 183 de persoane, bărbaţi, femei, copii, ajunse fără peripeţii deosebite în Transilvania, unde fu bine primit"[19].

Prin urmare, după cum ne informează aceste două cronici, primul grup de anabaptişti a sosit la Vinţul de Jos la sfîrşitul lunii august. În schimb, se cunoaşte o scrisoare a lui Gabriel Bethlen către soţia sa, Suzana Károlyi, purtînd data de 26 iulie 1621[20], scrisoare din care reiese că un grup de anabaptişti se afla la Vinţul de Jos încă înainte de 26 iulie. Din scrisoare ne lămurim şi asupra faptului că grupul nu va fi ajuns cu multă vreme înainte, întrucît Bethlen scrie: „... Anabaptiştii cer grajdurile din Vinţ spre a le amenaja ca locuinţe pînă ce-şi vor clădi casele lor proprii". De aceea, o roagă pe soţia sa să le cedeze grajdurile amintite. Totodată dispune provisorului „să le dea, din toate lucrurile, lemne destule şi să le facă case aşa cum doresc ei, să primească şi vite, vaci cu viţei, porci, boi etc". Cu aproape o lună mai tîrziu, de lîngă Bratislava, Bethlen scrie soţiei sale să-i aşeze la Vinţ pe zidarii şi pe tot felul de meşteşugari ai lui Pécsi (adică pe anabaptiştii duşi de la Teiuş la Iernut); la fel, să-i ducă acasă şi pe anabaptiştii lui Béldi, aceştia să-şi confecţioneze unelte. Mai departe dispune să li se dea 10 vaci, 12 boi şi cîţiva porci[21]. Aşadar, între timp grupul despărţit la Teiuş s-a refăcut din nou. Probabil că la

---

[17] A.J.F. Ziegelschmid, *op. cit.*, p. 139.
[18] Cronica lui Jacob Werner, la Tóth Mike, *op. cit.*, p. 765—769.
[19] Biblioteca Batthyaneum, Cronica nr. II—122, p. 669.
[20] Gergely Sámuel, *Bethlen Gábor levelei feleségéhez Károlyi Zsuzsannához*, în *Történelmi Tár*, 1882, p. 127—128.
[21] *Idem*, p. 131.

https://biblioteca-digitala.ro

aceasta se referă cronicarul Jacob Werner, arătînd că „la 31 august, spre marea noastră bucurie, ne întîlnirăm la Vințul de Jos“. Legată de corespondența dintre Gabriel Bethlen și Suzana Károlyi trebuie să fie și vizita pe care o face principesa la 31 august 1621 anabaptiștilor, la Vințul de Jos. Văzînd că sînt împărțiți în trei grupuri deosebite, le-a desemnat terenurile unde să se gospodărească și unde ei au și început a-și ridica casele și atelierele [22].

Dintr-o altă scrisoare a lui Gabriel Bethlen, datată din 14 septembrie 1621, aflăm din nou că „. . . postăvari și alți meșteșugari anabaptiști“ [23] au fost expediați în Transilvania. Din datele de mai sus reiese că în 1621 meșteșugarii anabaptiști au pornit succesiv în grupuri mai mici sau mai mari, sosind în aceleași formații în Transilvania.

Contrar celor afirmate de unii cercetători [24], colonizările nu iau sfîrșit în anul 1621; la 1622, 1623, 1629, 1635, apoi în 1649, comunitatea din Vințul de Jos crește cu noi grupuri de meșteșugari anabaptiști. Referitor la colonizările acestea, găsim prețioase date, pe lîngă cronicile anabaptiste, în diverse lucrări ale unor cronicari transilvăneni din sec. XVII (dintre care l-am și menționat pe Georg Kraus), cît și în arhive.

Potrivit celor relatate în cronica lui Segesvári Bálint, în ianuarie 1622 au fost aduși peste 500 de mineri, calfe de aurari și monetari, împreună cu soțiile și copiii, de la Kremnica și din alte mine, dar nu de bunăvoie, ci — scria cronicarul — cu de-a sila [25]. E adevărat, din aceste rînduri nu reiese dacă minerii amintiți erau ori nu anabaptiști. Într-o însemnare purtînd data de 3 martie 1622, Segesvári spune „au fost din nou aduși anabaptiști“ [26]. Este probabil așadar că grupul mai sus menționat nu era format din ei, deoarece așa cum a făcut-o a doua oară, ar fi specificat și prima dată că e vorba de anabaptiști. Ioan Szalárdi amintește în cronica sa că au venit „. . . aproape 200 de meșteșugari buni de tot felul, dacă nu chiar mai mulți, toți cu soțiile și copiii, aceștia au fost așezați la Vințul de Jos, în cotul Mureșului, într-un locșor foarte potrivit, acordîndu-li-se anumite privilegii, libertăți“ [27].

Dintre toate colonizările cunoscute, cea mai mare ca proporții a fost aceea din 1622 — ianuarie 1623. Nici atunci însă nu s-a făcut o coloni-

---

[22] Tóth Mike, *op. cit.*, p. 769; A.J.F. Ziegelschmid, *op. cit.*, p. 139.

[23] Szabó Károly, *Bethlen Gábornak és nejének Károlyi Zsuzsannának levelezése*, în *Történelmi Tár*, 1879, p. 201—218.

[24] Cronicarul Georg Kraus menționează că anabaptiștii au fost colonizați în Transilvania în anul 1623 (cf. *Cronica Transilvaniei 1608—1665*. Traducere de G. Duzinchevici și E. Reus-Mîrza, București, 1965, p. 58). Adolphus Lampe însă a fost de părere că anul colonizării trebuie luat anul 1622 (*Historia Ecclesiae Reformatae, in Hungaria et Transylvania*, Utrecht, 1728, IV, p. 361). Cercetătorul maghiar Herepei János este de asemenea informat că colonizarea primelor grupuri de anabaptiști a avut loc în anul 1622 (*Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez*, Budapest—Szeged, 1965, p. 341—344).

[25] În *Erdélyi Történelmi Adatok*, Cluj, 1862, IV, p. 189.

[26] *Idem*, p. 189. Editorul cronicii, Jakab Elek, arată într-o notă că această informație e o interpolare datorată lui Kénosi Tősér János, din secolul al XVIII-lea.

[27] Szalárdi János, *Siralmas magyar krónika*, în *Erdélyi Történelmi Adatok*, II, Budapesta, 1853, p. 62.

https://biblioteca-digitala.ro

zare în bloc, deodată, ci a avut loc o migrare în grupuri succesive. De altfel, faptul că în mai 1622 colonizarea nu era considerată nici pe departe ca încheiată reiese clar din hotărîrile dietei ținute la 1 mai în Cluj. Dieta a legiferat nu numai drepturile acelor anabaptiști care au intrat în țară, așezîndu-se aici, ci a asigurat privilegii și celor care „... vor fi aduși de acum înainte ..." [28]. În anul 1622, chiar la începutul anului, cronicile anabaptiste dau relații despre sosirea unui grup mic. Între 3 și 6 martie, sosește un nou grup [29]. Un alt grup relativ numeros trece prin Cluj în primele zile ale lunii mai. Registrul de socoteli al orașului conține următoarea însemnare în legătură cu acest eveniment: „anabaptiștii au fost în număr de 97. Am dat pîine albă preotului și oamenilor bătrîni" [30]. Grupul a rămas în Cluj doar timp de 1—2 zile. Orașul i-a aprovizionat cu mîncare și băutură și s-a îngrijit și de transportul lor gratuit mai departe. În toamna anului 1622 au pornit unul după altul, în intervale scurte, mai multe grupuri numeroase spre Transilvania. Aceste grupuri au sosit la Vințul de Jos în răstimpuri de cîteva zile, între 23 dec. 1622 și 12 ianuarie 1623.

Migrația intensă desfășurată în a doua jumătate a anului poate fi pusă în legătură cu porunca episcopului Dietrichstein, după care fiecare anabaptist trebuie sub pedeapsa decapitării să părăsească în decurs de patru săptămîni teritoriul Moraviei. Rîndurile din cronica aflată la Biblioteca Universitară din Cluj, referitoare la acest eveniment, menționează un număr de 24 comunități, care cu această ocazie au fost supuse unor grele încercări: „pe cînd totul era deja semănat, strugurii culeși, vinul strîns deja în butoaie" — relatează cronicarul — ei au trebuit să fugă, lăsîndu-și acolo toate lucrurile mobile și imobile (casele, bunurile de uz personal, grîul, vitele etc.). Pentru scurt timp, ei s-au oprit la Sobotište, Brodské și Levåre [31]. Nu se știe, cînd au pornit de aici spre Transilvania. După cronica lui Jacob Werner, la 22 octombrie 1622 un grup format din 26 de persoane sosise aici. Atunci însă cînd porni majoritatea, trebuia să fi fost toamna tîrziu. La 9 decembrie, în drum spre Vințul de Jos, un grup se afla la Oradea [32]. Unul din membrii grupului, conducător al său (?),

[28] *Approbatae Constitutiones Regni Transylvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum, 1530—1653*, P. III, T. LVII, Art. I. Kolozsvári Sándor-Óvári Kelemen, *Magyar Törvénytár, 1540—1848 évi erdélyi törvények*, Budapest, 1900 (în continuare: *Approbatae Constitutiones)*.

[29] La 22 ianuarie 1622 Albrecht Bolsterl(?) sosește împreună cu opt persoane la Vinț; între 3—6 martie 1622 sosesc 86 de persoane. Este grupul a cărui sosire o menționează ca avînd loc la 3 martie interpolarea din cronica lui Segesvári Bálint, iar cronica lui Jacob Werner o datează la 6 martie (cf. nota 17, 25).

[30] Arhivele Statului Cluj, Arhiva Orașului Cluj (în continuare: ASC, AOC), Socotelile orașului Cluj, anul 1622, p. 290.

[31] Biblioteca Universitară Cluj, Mss. nr. 3217, p. 2071.

[32] Ibidem, p. 2074—75. Cercetătorul maghiar Katona Imre, bazîndu-se pe datele unor cronici anabaptiste, susține că, pe lîngă Michel Kocher, conducătorii grupurilor care au emigrat în Transilvania din Maskowitz și Oleckowitz au fost Thomas Wilhelm și Albrecht Grob. Din datele prezentate de Katona reiese că la 4 iulie 1622 acest grup sosise în Transilvania. Autorul citează cîteva rînduri dintr-o cronică aflată în Biblioteca Batthyaneum, unde se spune că din comunitățile amintite mulți

https://biblioteca-digitala.ro

Michel Kocher, muri aici în ziua amintită. La 23 decembrie 1622 sosiră 108 persoane; la 27 decembrie 109 persoane; tot atunci, dar sub conducerea altora 248 de persoane; la 3 ianuarie 1623 147 persoane, iar la 4 ianuarie 151 persoane. Conducător fie al unuia din aceste grupuri, fie al altuia sosit după 12 ianuarie, a fost Albrecht Grob, despre care se ştie că a supravieţuit doar cu cîteva luni vicisitudinilor colonizării, murind la Vinţul de Jos în octombrie 1623 [33].

Despre provenienţa acestor grupuri numeroase ne încunoştinţează tot cronicile. Din ele reiese că parte din membrii comunităţilor deosebit de mult încercate de la Maskowitz (Maskovice) şi Olekowitz (Oleksovice) s-au îndreptat spre Transilvania *(„7 bürgen“)*, altă parte spre teritoriul de dincolo de Dunăre *(Thonaw)*, în direcţia „Ungariei de jos“ („Nid[er]ungern“). Totodată, despre două din cele trei persoane mai sus pomenite şi anume despre Michel Kocher şi Albrecht Grob, Ziegelschmid [34] ne informează că ar fi fost originari din Neumühl. Izvoarele citate de Horst Klusch [35] îl menţionează pe Michel Kocher ca decan de vîrstă al comunităţii din Maskowitz. Originar tot din Neumühl era morarul Laurenţiu Putz, conducător al grupului care se desparte de cei ce vin în Transilvania îndreptîndu-se spre Pannonia.

Una din cronici relatează stabilirea, după aceste grupuri, a unuia mai mic decît cel dintîi, dar tot considerabil ca număr, în frunte cu Joseph Nagell(e?). [36] Pe de altă parte, aflăm din însemnările dispensatorului clujean Benedict Henzler că în ziua de 23 martie a sosit la Cluj un grup de anabaptişti format din numai 13 persoane, grup din care făcea parte şi predicatorul Joseph Negel, toţi membrii grupului fiind aprovizionaţi, pe cheltuiala principelui, cu mîncare şi băutură. [37] Nu reiese din însemnările

---

au emigrat în Transilvania, conduşi fiind de aceste persoane. Însă Katona neglijează faptul că pasajul respectiv (deşi se referă la evenimente petrecute în anul 1622) a fost scris mai tîrziu, în octombrie 1623, şi nicidecum nu reiese din text că evenimentul la care se referă cronicarul s-ar fi petrecut înainte, sau la 4 iulie 1622 (*Habán emlékek Vas megyében*, în *Savaria*, 3/1965, 237—256). Datele furnizate de cronica clujeană (Bibl. Univ. Cluj, Mss. nr. 3217) arată clar că grupurile conduse de persoanele amintite au venit în iarna 1622—1623. Bazîndu-se pe datele unor cronici, şi Horst Klusch aminteşte de Thomas Wilhelm, originar din Neumühl; dar aceste date dovedesc de asemenea că grupul condus de el a sosit în Transilvania în iarna 1622—1623 (*Die Habaner in Siebenbürgen*, în *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, nr. 2, 1968, Band 11, p. 24).

[33] Cf. cronica lui Jacob Werner, la Tóth Mike, *op. cit.*, p. 769.

[34] Ziegelschmid, *op. cit.*, p. 646, 665, 758.

[35] Horst Klusch. *op. cit.*, p. 22; Katona Imre, *op. cit.*, în *Savaria*, 3/1965, p. 247—248.

[36] Biblioteca Batthyaneum, Cronica nr. II—122, p. 696; Horst Klusch (*op. cit.*, p. 24) susţine pe baza acestei cronici, referindu-se chiar la aceeaşi pagină (696), că conducătorul grupului s-ar fi numit Joseph Nagello. La pag. 713 (II—122) se arată că personajul în cauză a decedat la Vinţul de Jos la 17 oct. 1625, numele fiind menţionat sub forma: Joseph Nagell[e?].

[37] ASC, AOC, Socotelile oraşului Cluj, 1622, p. 17, 78; Jacob Werner spune că după moartea predicatorului Albrecht Seijl din Moravia a fost trimis la Vinţ un alt predicator cu numele de Joseph Nägels. Fără îndoială, *Joseph Nägels*, predicator menţionat în cronica lui Werner, *Joseph Negel*, predicator care trece prin Cluj, apoi Joseph Nagell[e] menţionat în cronica nr. II—122, sînt una şi aceeaşi persoană.

https://biblioteca-digitala.ro

lui Benedict Henzler locul de origine al grupului, dispensatorul notînd doar faptul că sînt aduşi „... de acolo de sus".

Încă şi în primăvara anului 1629, fiind deja grav bolnav, principele Transilvaniei se gîndea la colonizarea a noi meşteşugari anabaptişti. Dispensatorul clujean Hannes Wagner scrie în registrul său de socoteli că la 20 iunie a sosit la Cluj preotul anabaptist Christof, pe care principele îl trimite „acolo sus" după meşteşugari pricepuţi [38]. Moartea lui Gabriel Bethlen, survenită în noiembrie 1629, nu încheie istoricul colonizărilor.

Mai tîrziu, în timpul domniei principilor Gheorghe I şi Gheorghe II Rákóczi, sosesc şi se stabilesc în Transilvania noi grupuri de anabaptişti: în 1635 sub conducerea lui Esiaias Weyh, iar în septembrie 1649 conduşi de Felix Striby [39].

În stadiul actual al cercetărilor nu e cu putinţă să stabilim cu exactitate numărul meşteşugarilor anabaptişti colonizaţi la Vinţul de Jos între anii 1621—1649. Coroborînd cifrele date de cronicile anabaptiste pe care am avut posibilitatea să le studiem cu cele prezentate de cronicarii transilvăneni, precum şi cu datele arhivistice, am constatat că acestea diferă deseori între ele, atît în ce priveşte numărul grupurilor luate unul cîte unul, cît şi în privinţa datei aşezării lor. Astfel, de pildă, cronica în repetate rînduri amintită a lui Jacob Werner nu menţionează de loc că în intervalul martie—octombrie 1622 ar fi sosit în Transilvania grupuri de anabaptişti. Dar din registrul de socoteli al oraşului Cluj pentru anul 1622 ştim că în primele zile ale lunii mai a trecut prin Cluj un grup format din 97 de persoane, deci relativ numeros, îndreptîndu-se spre Vinţul de Jos. Asemenea date ne îndeamnă, cel puţin deocamdată, la aprecieri prudente privind numărul meşteşugarilor anabaptişti. În schimb ştim că în perioada de cea mai intensă colonizare, între 23 decembrie 1622 şi 12 ianuarie 1623, au sosit în Transilvania 735 de persoane. Aprecierile numerice despre meşteşugarii anabaptişti au fost exagerate chiar în două sensuri. Unii cercetători, ignorînd principalele momente ale colonizării şi bazîndu-se numai pe datele cuprinse în cronica lui Szalárdi, au fost de părere că numărul anabaptiştilor, împreună cu membrii de familie, se va fi ridicat la abia 2—300 de persoane [40]. Alţii, dimpotrivă întemeiaţi pe relatările lui Georg Kraus, evaluau la mai multe mii de persoane numărul anabaptiştilor colonizaţi [41].

Meşteşugarii organizaţi în bresle au întîmpinat în general de la început cu deosebită aversiune venirea meşteşugarilor anabaptişti. În cursul anilor ostilitatea a mai crescut; lesne de explicat, întrucît produsele de bună calitate ale habanilor constituiau o puternică concurenţă pentru meşteşu-

---

[38] ASC, AOC, Socotelile oraşului Cluj, 1629, p. 88.

[39] H. Klusch, *op. cit.*, p. 24.

[40] Herepei János, *Adattár*, p. 346.

[41] Georg Kraus, *op. cit.*, p. 58. Cronicarul însă nu enunţă numărul anabaptiştilor la colonizare, ci arată că numărul lor a crescut după colonizare („ei s-au înmulţit, de atunci după felul baptiştilor"), cu cîteva mii de oameni. Menţionăm că Kraus (1607—1679) şi-a redactat cronica cu începere din 1650, la Sighişoara unde era notar orăşenesc.

https://biblioteca-digitala.ro

garii breslaşi. Purtător de cuvînt al acestei aversiuni devine bunăoară Kraus, atunci cînd se plînge de „marea pagubă" cauzată „bieţilor meseriaşi saşi" prin aducerea „baptiştilor". Pe baza cercetărilor întreprinse pînă acum, putem aprecia cu aproximaţie numărul anabaptiştilor colonizaţi la Vinţul de Jos la cca. 1500—1700 de persoane. Această cifră cuprinde şi pe membrii de familie ai meşteşugarilor. Altă problemă constituind subiectul unui studiu aparte (fără să intrăm aici în detalii) este că în Transilvania colonizări de anabaptişti au fost făcute nu numai de principi (Gabriel Bethlen, Gheorghe I şi II Rákóczi), ci şi de particulari, de unii feudali. Faima anabaptiştilor se răspîndise; astfel se explică faptul că cu ani înainte de colonizarea iniţiată de principele Gabriel Bethlen, apoi concomitent cu ea, feudalii transilvăneni foloseau cu predilecţie pe domeniile lor grupuri mai mici de habani care practicau diverse meşteşuguri. Asemenea grupuri constau din cîteva familii, alese după nevoie de feudal sau de omul său anume încredinţat. Aceste grupuleţe lucrau pentru satisfacerea necesităţilor domeniului respectiv; nu se aflau în legături directe cu populaţia consumatoare. Despre activitatea lor sîntem informaţi din sporadicele date care apar în arhive.

Luînd în considerare numărul relativ ridicat al meşteşugarilor şi membrilor de familie aduşi la Vinţul de Jos, se pune întrebarea: oare toţi aceştia trăiau adunaţi la un loc, oare la Vinţul de Jos a existat o singură comunitate, sau concomitent mai multe comunităţi? Într-o scrisoare trimisă în 26 iulie 1621 de Gabriel Bethlen Suzanei Károlyi, principele dispune ca anabaptiştilor să li se dea lemne de tot felul cîte le trebuie şi să li se facă case după cum doresc ei. În altă scrisoare, din 22 august, el roagă pe principesă ca anabaptiştii să primească şi locuri de case [42]. Probabil că în urma dispoziţiilor principelui va fi avut loc la sfîrşitul lunii septembrie 1621 vizita Suzanei Károlyi la anabaptiştii din Vinţul de Jos, cu care ocazie principesa a desemnat locul destinat gospodăriilor lor. În acest loc, ei au început să ridice case şi ateliere, să înjghebeze cea dintîi comunitate („Haushaben"). Pe baza privilegiului emis de Gabriel Bethlen la 4 iulie 1622 [43], putem localiza cu aproximaţie terenul pe care a luat fiinţă acest „Haushaben". În documentul respectiv sînt înşiraţi proprietarii terenurilor vecine celui donat anabaptiştilor. Reiese din actul sus-amintit că la sud terenul e mărginit de apa Mureşului. Pe de altă parte, Szalárdi notează în cronica sa că anabaptiştii au fost colonizaţi la Vinţul de Jos în *cotul Mureşului*, pe un locşor foarte potrivit [44].

Pornind de la analogia ce ne-o oferă organizarea anabaptiştilor stabiliţi în diverse regiuni din Europa centrală, ştim că un „Haushaben" putea avea uneori pînă la 1000 de membri [45]. Luînd în considerare terenul ce li

[42] Gergely Sámuel, *op. cit.*, p. 127—128, 131.

[43] Magyar Országos Levéltár (Arhivele de Stat ale Ungariei, în continuare MOL), Arhiva familiei Bethlen, 4 iulie 1622; Áldásy Antal, *Az anabaptisták kiváltságlevele*, in *Történelmi Tár*, 1892, p. 367, 369.

[44] Szalárdi János, *op. cit.*, p. 62. — Este partea comunei pe care astăzi localnicii o denumesc „Codrişor" sau „Mihály-árok" (Şanţul lui Mihai).

[45] Joseph Beck, *op. cit.*, p. 255 şi passim; Seni Valér, *Az anabaptizmus*, Budapesta, 1907, p. 96.

https://biblioteca-digitala.ro

s-a pus la dispoziţie la Vinţul de Jos, faptul că (pe lîngă casele de locuit) era nevoie de un şir întreg de alte construcţii pentru mersul normal al vieţii comune cotidiene a sute de oameni, presupunem că familii de anabaptişti locuiau şi pe celălalt ţărm (drept) al Mureşului, faţă în faţă cu Vinţul de Jos, în comuna Vurpăr. Aşezare şi cetate (Zebernik, Borberek) Vurpărul ca şi Vinţul de Jos, fiind domeniu fiscal, era în acea vreme în proprietatea principelui Transilvaniei Gabriel Bethlen. Vinţul şi Vurpărul formau un singur domeniu, fiind despărţite doar de linia Mureşului. În secolul XVI, cînd Gheorghe Martinuzzi era în posesia acestui domeniu, la Vinţ s-a construit un castel în stilul Renaşterii, iar la Vurpăr o cetate. În primele decenii ale secolului XVII cetatea de la Vurpăr a fost distrusă [46].

Comunitatea anabaptistă de la Vinţ poseda în parte şi cetatea Vurpărului. Indiciile ce ne fac să afirmăm acest lucru sînt următoarele: Szalárdi aminteşte în cronica sa că anabaptiştilor „... *printre munţi pe un pisc stîncos foarte înalt, într-un loc mare, întărit, li s-a dat şi o cetate pustie ei ridicînd-o cu timpul şi pe aceea ...*". Cunoaştem de asemenea intervenţia lui Gabriel Bethlen în 1622 (în toamna şi iarna acestui an, cînd comunitatea de la Vinţ era constituită şi organizată sosesc grupuri masive de noi colonişti), pentru repararea cetăţii. Din textul privilegiului acordat coloniştilor de principele Transilvaniei nu reiese că ei ar fi primit cetatea în proprietate exclusivă, ci că aveau dreptul să folosească, împreună cu familiile bogate din Vinţul de Jos şi Vurpăr, şi „Cetatea de Sus" (astfel este numită cetatea Vurpărului în documente) [47]. Pe lîngă locurile designate la început, cu timpul ei au cumpărat şi diferite alte locuri de casă, terenuri etc. Din reglementarea raporturilor dintre colonişti şi locuitorii din Vinţul de Jos şi Vurpăr, încheiată în anul 1638, în prezenţa nobililor, judecătorilor şi juraţilor din Vinţ şi Vurpăr pe de o parte, şi a delegaţilor coloniştilor pe de altă parte, reiese că aceştia posedau două rînduri de case construite *mai înainte* (deci anterior anului 1638), pivniţe, precum şi case în rîndul inferior, cumpărate *ulterior cu îngăduinţa celor două aşezări* [48]. După cum s-a arătat, pe lîngă terenurile care le-au fost date de la început, probabil că ei au pus stăpînire pe tot mai multe locuri. Astfel se explică îngrijorarea ce reiese din reglementare prin formularea clauzei că ei „nu vor mai putea cumpără dela nimeni case sau locuri de case ... fără învoirea celor două aşezări". Cu ocazia săpăturilor arheologice efectuate în cursul anilor 1966—1967 în cetatea de odinioară a Vurpărului*, a ieşit la suprafaţă o cantitate mare de ceramică, faianţă de factură habană destinată atît unor necesităţi de lux, cît şi traiului de fiecare zi, ceea ce ne face să presupunem că cetatea Vurpărului nu a servit numai ca loc de refugiu în momentele de

---

[46] Gh. Anghel — I. Berciu, *Cetăţile medievale din sud-vestul Transilvaniei*, Bucureşti, 1968, 33—34.

[47] *Idem*, p. 34.

[48] Jakab Elek, *op. cit.*, p. 7—8; Kőváry László, *Erdély régiségei és történelmi emlékei*, Cluj, 1892, IV, p. 215—238; Szentkatolnai Bakk Endre, *Alsófehérmegye helységei*, în *Az Alsófehérmegyei Történelmi, Régészeti és Természettudományi Egylet Évkönyve*, 13 (1904), p. 43—75.

* Săpătura a fost efectuată de Gheorghe Anghel (şef de secţie la Muzeul din Alba Iulia), care ne-a pus la dispoziţie materialul.

https://biblioteca-digitala.ro

pericol, ci s-a integrat probabil organic în activitatea economică a comunității meșteșugarilor anabaptiști.

Concomitent cu înființarea comunităților din Vințul de Jos, cu ocazia — presupunem — colonizării din 1621—1623 sau eventual a uneia mai tîrzii, a luat ființă o altă comunitate anabaptistă, mult mai mică, în comuna Micești de lîngă Alba Iulia. Cea dintîi informație despre această comunitate datează din 1633 [49]. S-ar putea presupune că ea a fost creată ca urmare a acțiunilor de colonizare ale principelui Gheorghe I Rákóczi, care a sprijinit și el pe meșteșugarii anabaptiști, s-a folosit de munca lor. În adevăr, imediat după ce ocupă scaunul princiar, în privilegiul emis la 17 ianuarie 1631 [50] el confirmă drepturile asigurate încă de Bethlen. În schimb, dintr-un alt document emis în august 1633 reiese că pe de o parte Rákóczi confirmă donația predecesorului său privind comuna Micești, iar pe de altă parte și în afară de aceasta mai donează și terenuri, grădini, arabile, fînațe, vii noi în hotarul amintitei comune. La data emiterii actului, casa anabaptiștilor era construită, ceea ce reiese clar din textul privilegiului [51]. Comunitatea trebuie să fi fost așadar înființată încă în timpul domniei lui Gabriel Bethlen.

Se știe din cronicile anabaptiste că în 1621, habanii siliți din cauza prigoanei a pleca de pe vechile lor locuri, au fost „chemați" în Transilvania prin „porunca principelui". La început ei nu voiau să se supună acestei porunci. Întrucît însă în rîndul schimbărilor economice preconizate de Bethlen figură și aducerea unor meșteșugari pricepuți, s-ar putea spune că, pentru a-și înfăptui planurile, principele i-a constrîns „în mod liber" să se așeze în Transilvania. Astfel, în 1621 un grup a sosit în Transilvania sub o escortă militară de 70 de oameni. În același timp însă, Bethlen căuta să cîștige simpatia anabaptiștilor, asigurîndu-le anumite drepturi, creindu-le o situație privilegiată. El căuta să atenueze și suferințele cauzate de prigoană, vicisitudinile călătoriei, prin dispozițiuni date orașelor prin care urmau să treacă anabaptiștii în cursul călătoriei. Din ordinul său, la Cluj ca și în alte orașe ei au fost aprovizionați pe cheltuiala principelui cu mîncare, băutură și s-au luat măsuri pentru ca să-și continue drumul [52]. Chiar atunci cînd lipsea din Transilvania în toiul greutăților prilejuite de campania din vara anului 1621, principele le poartă de grijă. Știm din scrisorile adresate principesei că a dispus să li se dea adăposturi provizorii la Vințul de Jos, le-a dat animale etc. În scrisoarea datată 21 august 1621, din apropierea Bratislavei [53]. Bethlen își conturează ideile privind situația juridică a anabaptiștilor colonizați, idei formulate apoi prin dispozițiile dietei de la Cluj [54] deschisă la 1 mai 1622, ca și prin privilegiul din 4 iulie 1622 [55].

---

[49] Jakab Elek, *op. cit.*, p. 7.
[50] Cf. nota 60.
[51] Jakab Elek, *op. cit.*, p. 7—8.
[52] ASC, AOC, Socotelile orașului Cluj, 1623, p. 13, 27, 36, 12.
[53] Gergely Sámuel, *op. cit.*, p. 131.
[54] *Approbatae Constitutiones*, P. III, T. LVII, Art. I.
[55] MOL, Arhiva familiei Bethlen, 4 iulie 1622; cf. și W. Schmidt, *Die Stiftung des katholischen Theresianischen Waisenhauses bei Hermannstadt*, Hermannstadt (Sibiu), 1869, 145—148.

https://biblioteca-digitala.ro

Articolul 23, adoptat la dietă, spune următoarele: „În legătură cu anabaptiştii care din voinţa domnului nostru au intrat în ţară şi s-au stabilit, am decis ca ei, precum şi *aceia pe care de acum înainte am putea să-i mai aducem,* să-şi continue liber toate activităţile, iar pe locul rînduit lor de către majestatea sa, la Vinţul de Jos, să-şi poată exercita liber şi religia, după obiceiul lor, şi nimeni să nu-i tulbure, să nu fie datori . . . cu nici un fel de dări cei care vor fi la Vinţul de Jos, ci să rămînă cu privilegiile asigurate atunci cînd i-a invitat principele..." [56].

Privilegiul formulă în felul următor scopul urmărit de Bethlen prin colonizare: „Noi Gabriel Bethlen .. (etc.), dorind să readucem la vechea stare înfloritoare ţara noastră, de curînd foarte mult bîntuită şi ruinată... am hotărît ca pe acei Fraţi Moravi (Fratres Moravici) pe care grozăviile războiului i-au izgonit din locurile lor, aducîndu-i în Transilvania,... să-i aşezăm într-un loc anume, stabil..." [57]. Principele condiţiona dania de următoarele: 1) din orice fel de recoltă de pe pămînturile lor să dea *dijmă* şi nimic altceva, 2) pentru principe să vîndă cu jumătate preţ articolele meşteşugăreşti confecţionate de ei, 3) atunci cînd principele va avea nevoie de munca lor să lucreze la jumătate preţ, la fel ca străinii, dar în asemenea cazuri să primească mîncare şi băutură, 4) atunci cînd principele nu are nevoie de munca lor, pot să meargă la lucru la oricine. Privilegiul îi scuteşte de „plata oricărui impozit, a nonei, de venitul cămării (lucrum Camerae), de censul obişnuit şi extraordinar, de orice fel de prestaţii obişnuite din partea cetăţenilor şi a poporului de rînd, cu excepţia dijmei" [58].

Drepturile meşteşugarilor anabaptişti colonizaţi în Transilvania, condiţiile asigurate muncii lor paşnice, libertatea vieţii lor religioase, funcţionarea comunităţilor erau stabilite prin privilegiul acordat de principe şi legea adoptată de dieta Transilvaniei. Cu toate acestea — după cum s-a amintit — n-au lipsit molestările nici chiar în timpul domniei lui Bethlen. Activitatea lor meşteşugărească era văzută cu deosebită ostilitate de meşteşugarii breslaşi din oraşele Transilvaniei, mai ales de către cei din oraşele săseşti apropiate. Un document emis la Alba Iulia în 25 august 1625 ia din nou pe anabaptişti „sub deosebită oblăduire şi sprijin" [59]. Nu reiese din acest document, de ce la abia patru ani după aşezarea lor s-a simţit din nou nevoia de a le proclama privilegiile. Probabil că drepturile anabaptiştilor din Vinţul de Jos au trebuit apărate la atît de puţină vreme după aşezare tocmai din cauza veşnicelor şicane la care erau supuşi din partea meşteşugarilor breslaşi.

Într-un document emis la 17 ianuarie 1631, Gheorghe I Rákóczi confirmă privilegiul dat de înaintaşul său. Dieta ţinută la Alba Iulia a aprobat aceste privilegii, dar — tocmai la insistenţele saşilor — cu amendamentul ca ei să nu aibă dreptul să-şi vîndă mărfurile în tîrgurile ţinute

---

[56] *Approbatae Constitutiones*, P. III, T. LVII, Art. I.
[57] Jakab Elek, *op. cit.*, p. 5—6.
[58] *Idem*, p. 7—8.
[59] Áldásy Antal, *Az anabaptisták kiváltságlevele*, p. 367—369.

https://biblioteca-digitala.ro

în orașele săsești [60]. Domnia lui Gheorghe I și apoi Gheorghe II Rákóczi constituie o perioadă relativ pașnică a activității anabaptiștilor din Vințul de Jos; dar după nereușita campaniei poloneze a lui Gheorghe II Rákóczi (1657), cu toate drepturile, libertățile ce le fuseseră asigurate de Bethlen și Rákóczi I, ei au fost constrînși să plătească impozite [61]. În 1661, anabaptiștii ce-și găsiseră refugiul între zidurile cetății Vurpăr din fața trupelor turco-tătare ce năvăliră în Transilvania au fost decimați de febră tifoidă. Cronicarii lor au notat moartea a cca 150 de persoane, printre care numeroși meșteșugari. În acest timp ei au de suportat și încartiruirea unor trupe în casele lor. În 1675 principele Mihail Apafi, probabil sub influența soției sale Ana Bornemissza, le reînnoiește privilegiile. Mai tîrziu în 1692, Gheorghe Bánffy și apoi cancelarul Nicolae Bethlen au recunoscut și confirmat drepturile anabaptiștilor, interzicînd cu strășnicie ca „... ei să... fie împovărați prin execuții extraordinare, dări și alte prestații" [62].

Despre deplasarea, migrația anabaptiștilor s-au păstrat pînă în zilele noastre numeroase însemnări sau date arhivistice. În cursul cercetărilor din ultimii ani au ieșit la iveală din ce în ce mai multe date de arhivă ce fac posibilă studierea situației juridice, a activității economice, a rolului meșteșugarilor anabaptiști în Transilvania. Aceste date însă oferă prea puțin în ce privește modul de viață, organizarea lor socială etc. În schimb, din cărțile confiscate pe vremea catolicizării lor forțate la mijlocul sec. XVIII, din însemnările referitoare la viața lor religioasă se poate reconstitui organizarea, activitatea comunităților, funcționarea organizațiilor lor sociale.

Anabaptismul reunește numeroase curente, concepții. Între acestea, există foarte mari deosebiri [63]. Conform cronicilor anabaptiste și altor izvoare referitoare la viața lor religioasă, anabaptiștii proveniți din Moravia și stabiliți în Transilvania erau huteriți, reprezentînd aripa mai moderată a anabaptismului. În organizarea și activitatea comunităților lor s-au afirmat de bună seamă principiile pe care s-a bazat și funcționarea comunităților din Moravia [64].

Anabaptiștii din Vințul de Jos și-au construit în comun casele pe terenul ce li s-a donat pe malul Mureșului; tot acolo au ridicat acareturi, ateliere, în jurul unei

---

[60] *Monumenta Comitialia Regni Transylvaniae* (în continuare: *Monumenta Comitialia)*, IX, Budapest, 1883, p. 271.

[61] Pe baza privilegiului obținut la 4 iulie 1622 ei au fost scutiți și de impozite. Totuși, hotărîrile dietei din anul 1657, apoi ale celor două diete ținute la Sighișoara în anul 1660 le-au impus plata a cîte 2000 de taleri. Anabaptiștii se eschivau probabil de la plata acestor impozite, deoarece dieta din anul 1660 a hotărît ca, în caz că nu vor plăti, cîțiva dintre cei mai de vază membri ai comunității să fie întemnițați pînă cînd nu se vor fi achitat de obligațiile impuse. Dieta din anul 1662 ținută la Mediaș a impus din nou la plata a 2 taleri pe fiecare membru al comunității (*Monumenta Comitialia*, XII, p. 446; XIII, p. 191; Joseph Benkő, *Transilvania*, Cluj, 1834, I, p. 496).

[62] Jakab Elek, *op. cit.*, p. 111.

[63] Emeric Katona, *La Prédication de Saint Jean-Baptiste de Brueghel*, în *Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts*, 22 (1963), p. 48.

[64] J. Loserth, *op. cit.*, p. 175 și passim.

https://biblioteca-digitala.ro

curţi mari pe care au înconjurat-o apoi cu un zid; aşezarea astfel organizată purta denumirea „Haushaben" (de aici numele *haban;* meşteşugari habani; ceramică habană etc.). În centrul aşezării se afla o clădire mare ce cuprindea sala de mese comună, bucătăria comună, brutăria, spălătoria. Aveau o încăpere pentru sugari, alta pentru copiii mai mari, camere pentru bolnavi, săli de şcoală etc. Pe baza principiului sărăciei biblice, avînd în faţă exemplul apostolilor şi al bisericii ierusalemice, ei căutau să instaureze o stare creştină ideală, egalitatea economică. De aceea, considerau drept bun al tuturora pămîntul şi mijloacele de producţie. Haushaben-ul avea o casă comună unde intrau toate veniturile. Comunitatea desemna pentru membri casa (încăperea) de locuit. Din venitul comun le asigura mîncarea, băutura, veşmintele, aplicînd cu stricteţe principiul egalităţii. Se hotăra cantitatea mîncării, materia şi croiul îmbrăcăminţii etc. Membrii comunităţii trebuiau să respecte cu stricteţe orele la care se sculau, se culcau şi luau masa.

Copiii erau educaţi de mici în comun, mîncau, dormeau, se jucau în comun. Instruirea şi educaţia lor se făcea în cadrul şcolii de către comunitate. În fruntea şcolii se afla un dascăl. El era ajutat de femei care găteau pentru copii şi aveau grije de fetele adolescente. Nu cunoaştem amănunte despre desfăşurarea învăţămîntului la şcoala anabaptistă din Vinţul de Jos. Pe baza cronicilor, este sigur că frecvenţa era strict obligatorie, că se acorda o mare atenţie cunoaşterii bibliei, însuşirii scrisului şi socotitului, educaţiei fizice.

Cea mai mare parte din bărbaţii membri ai comunităţii anabaptiste din Vinţul de Jos erau meşteşugari. Chiar la colonizare, factorul hotărîtor a fost — ei avînd faima unor excelenţi meşteşugari — acela de-a se mări numărul meşteşugarilor aflaţi în afara breslelor. Nu încape însă îndoială că membrii comunităţii din Vinţul de Jos nu se ocupau exclusiv de meşteşuguri. Printre membri se aflau destul de mulţi agricultori, crescători de vite, cultivatori de legume, fructe, viţă de vie, grădinari. Aceasta reiese şi din actele de donaţie emise în 4 iulie 1622 şi în 17 ianuarie 1631. Cel puţin o parte din necesarul de produse pentru comunitate era dată de pămînturile arabile, vii, grădini, fînaţuri, rîturi, lucrate de diferiţi membri ai „comunei"[65].

După terminarea şcolii, ajungînd la o anumită vîrstă, fiecare îşi putea alege ramura de activitate pentru care se simţea chemat şi în care dovedea talent. Meşteşugarii lucrau pe branşe, în ateliere comune, unde aveau la dispoziţie mijloace de muncă şi materie primă. Fiecare branşă însărcina cîte un om cu aprovizionarea *(Einkäufer)*, care se îngrijea de procurarea materiei prime; unul sau mai mulţi oameni care repartizau sarcinile de muncă *(Ausgeber, Zuschneider)* şi un supra-

---

[65] Din actul de donaţie (4 iulie 1622) reiese că pe lîngă terenurile arabile, păşuni şi fînaţe, ei au obţinut şi vii. În imprejurimile Vinţului şi Vurpărului şi-au închegat grădini de zarzavat (Szalárdi, *op. cit.*, p. 62), dar se ocupau şi de cultivarea florilor: de la Vinţ este trimis la Bistriţa în 1639 de către principesa Suzana Lórántffy un horticultor (ASC, Arhivele Oraşului Bistriţa, 1639, nr. 35, scrisoarea lui Alvinczi András din 6 martie 1639 din Dej, către judele Bistriţei). În jurul Vinţului ei creşteau, pe lîngă alte animale, un număr mare de oi. Presupunem că rasa de oi din Moravia *(morvai juhok)* a fost împămîntenită de ei. Credem că nu întîmplător principele Gheorghe II Rákóczi avea în anul 1642 crescătorii de „oi morave", pe lîngă Gilău şi Sárospatak şi la Vinţ (Jakó Zsigmond, *A gyalui vártartomány urbáriumai*, Cluj, 1944, p. 96).

https://biblioteca-digitala.ro

veghetor *(Vorgestelter)*, care se îngrijea de prelucrarea judicioasă a materiei prime. Aceasta din urmă era cumpărată en gros. În cadrul multilateralei lor organizări, meşteşugarii se îngrijeau şi de desfacerea produselor. Materia primă ce urma să fie prelucrată era achiziţionată din banii casei comunităţii, unde intrau şi veniturile provenite din vînzarea produselor [66].

Din cronici reiese că „comuna" avea două feluri de funcţionari: ecleziastici şi profani, aceştia din urmă ocupîndu-se de treburi economice. Funcţionari ecleziastici trebuie considerate persoanele menţionate în cronici sub numele de „Diener des Wortes". Nu ştim deocamdată dacă aceştia, pe lîngă calitatea de predicatori, o aveau şi pe aceea de învăţători. Despre conducătorul unuia din grupurile sosite în 1621, Franz Walther, cronicarul notează că era „Diener des Wortes". Aceeaşi atribuţie o avea şi Thoma Wilhelm, conducător al unui grup emigrat în iarna anului 1622—1623, precum şi Albrecht Seijl (Seÿl?), decedat la Vinţul de Jos în ianuarie 1623 ca şi tăbăcarul Hans Jacob Hägler, ales în locul lui Seijl, iar în 1649 Felix Striby [67].

Cronicile denumesc pe funcţionarii profani „Diener der Nothdurft". Se cunosc numele lui Jacob Rosserberg (?) în august 1623, al lui Franz M(i)ller la sfîrşitul sec. XVII, ca îndeplinind atare funcţie. Funcţionari profani erau consideraţi şi amintiţii supraveghetori ai lucrului, achizitorii, cei care repartizau lucrul. În fruntea funcţionarilor profani se afla starostele, „Haushälter" cu rol de control, veghind asupra respectării de către fiecare membru a regimului de lucru şi a ordinei interioare. Din 1621 cunoaştem numele „Haushälter"-ului Konrad Hiertzl [68]. Conducătorii gospodăriei se chemau „Meier".

De fapt conducerea comunităţii o aveau nu funcţionarii, ci „Bătrînii" (Älteste Brüder). Funcţionarii nu puteau hotărî în problemele mai de seamă fără consultarea acestora. Nici „Haushälter"-ul nu putea face nimic fără a-i întreba. Despre Michel Kocher care a sosit cu un grup în iarna anului 1622—1623, s-a notat că era Ältester Brüder, în alt loc e pomenit şi în calitate de „Diener des Worts". Cronica clujeană dă într-o însemnare din iunie 1623 numele a cinci persoane confirmate la Sobotište ca Älteste Brüder, printre care şi numele lui Albrecht Grob [69]. Registrul de socoteli din Cluj pe anul 1622 aminteşte de asemenea de „Bătrînii" din cadrul unui grup de 97 de persoane. Candidaţii pentru toate funcţiile bisericeşti şi lumeşti erau desemnaţi de comunitate prin votare, din rîndul celor mai indicaţi pentru funcţii [70]. Remarcabil e dreptul comunităţii de a-şi judeca singură membrii. Conducătorii comunităţii şi chiar „Bătrînii" puteau decide numai în cauze minore; în cele mai importante decizia aparţinînd comunităţii.

Prima etapă a istoriei „comunei" anabaptiste din Vinţul de Jos s-a încheiat aproximativ în ultimii ani ai sec. XVII. Datele privitoare la istoricul ei în secolul XVIII sînt pe de o parte lacunare, pe de alta contra-

---

[66] Katona Imre, ***Szemelvények a Batthyányi-levéltár anabaptista emlékeiből.*** Manuscris, pe care autorul ni l-a pus la dispoziţie.

[67] Biblioteca Batthyaneum, Cronica II—122, p. 669; H. Klusch, *op. cit.*, p. 24; Biblioteca Universitară Cluj, Mss, 3217, p. 2074, 2075.

[68] Biblioteca Batthyaneum, Cronica II—122, p. 669; III—93, p. 322.

[69] H. Klusch, *op. cit.*, p. 24; Biblioteca Universitară Cluj, Mss. 3217, p. 2077.

[70] ASC, AOC, Socotelile oraşului Cluj, 1622, p. 17, 78; Biblioteca Universitară Cluj, Mss. 3217, p. 2077.

https://biblioteca-digitala.ro

dictorii. De aceea, este deocamdată greu de a reconstitui cu exactitate momentele şi procesul descompunerii comunei. În ultimele decenii ale sec. XVII privilegiile ei au fost reînnoite, la scurte intervale, în repetate rînduri [71]. La începutul sec. XVIII, în anul 1702, împăratul Leopold I îi confirmă din nou drepturile [72]. În a doua jumătate a sec. XVII, aparatul contrareformei s-a întors împotriva anabaptiştilor în toată Europa centrală, pînă şi în regiunile unde pînă atunci ei au putut vieţui paşnic. Comunităţile lor treceau la catolicism şi se destrămau [73]. Aceeaşi soartă au avut-o meşteşugarii anabaptişti care trăiau, pe alocuri, pe domenii nobiliare. Interesant în istoria comunităţii din Vinţul de Jos este faptul că în deceniul al şaselea al sec. XVIII destrămarea ei nu începe cu catolicizarea forţată; procesul de destrămare s-a petrecut aici în primul rînd pe plan economic, înainte de a fi catolicizaţi. În 1661 au pierit mulţi dintre cei mai de seamă meşteşugari [74]. Unele branşe decăzură. Declinul se manifestă prin urmare tocmai pe tărîmul care ar fi putut asigura viabilitatea comunităţii. Dintr-o conscripţie urbarială din anul 1715 [75] pare a reieşi că comunitatea mai dispunea pe atunci de o avere considerabilă (14 terenuri întregi şi o curie mare, pămînturi arabile, rîturi, vii) şi plătea dijmă după diverse produse. După cum aminteşte conscripţia, înainte vreme toţi fuseseră meşteşugari, acum însă puţini sînt cei care îşi continuau meşteşugul [76]. Cu cîţiva ani mai tîrziu, în 1722, conform unei alte conscripţii anabaptiştii nu-şi mai practicau meşteşugurile, ba chiar le-au uitat [77]. Ca semn de recunoaştere a drepturilor fiscului, în 1722 ei trebuiau să plătească 150 florini renani anual [78]. Cu toate vechile lor privilegii, în cel de al treilea deceniu al sec. XVIII începură să fie trataţi ca iobagi ai domeniului din Vinţul de Jos, să fie obligaţi să suporte felurite sarcini publice.

Datele arhivistice lacunare referitoare la destrămarea „comunei" meşteşugarilor anabaptişti din Vinţul de Jos sînt întregite de cele cuprinse în cronicile anabaptiste. Conform acestora, spre sfîrşitul sec. XVII, din ce în ce mai mulţi s-au dezis de vechile lor instituţii, unii s-au îmbogăţit şi nu au mai considerat averea lor ca proprietate a întregii comunităţi. Începură abuzurile [79]. Astfel, în 1694, unul dintre conducători a delapidat bună

---

71 Nota 61—62.

72 Szentkatolnai Bakk Endre, *op. cit.*, p. 43—75.

73 Katona Imre, *A habán kerámia néhány kérdése*, în *Az Iparmüvészeti Múzeum Evkönyvei*, VII (1964), p. 73—87; *Beiträge zur Geschichte der Wiedertäufer von West-Ungarn*, în *Arrabona*, 6 (1964), p. 99—106.

74 Biblioteca Batthyaneum, Cronica nr. III—93, p. 262.

75 Jakab Elek, *op. cit.*, p. 11.

76 *Idem*, p. 12.

77 Avem motive să privim cu rezerve aceste stări de lucruri aşa cum le înfăţişează unele documente contemporane, întrucît ştim că tocmai în această perioadă, despre care documentele amintite susţin că habanii din Vinţ nu-şi mai practicau meşteşugurile, sînt confecţionate nenumărate şi splendide produse de ceramică.

78 Jakab Elek, *op. cit.*, p. 12—13.

79 Biblioteca Batthyaneum, Cronica nr. III—93, evenimentele petrecute între anii 1660—1708.

https://biblioteca-digitala.ro

parte din venitul comunității[80]. Deși alți conducători aveau averea lor proprie, erau întreținuți de comunitate[81]. Toate aceste fenomene dovedesc puternica diferențiere economică ce a avut loc în rîndurile lor și în urma căreia mulți dintre ei s-au și despărțit de comunitate, deși și-au menținut credința anabaptistă, ori au ales calea peregrinării.

Datorită cauzelor menționate, precum și în urma molestărilor din partea iezuiților, începute și în Transilvania în sec. XVIII, numărul membrilor comunității anabaptiste din Vințul de Jos descreștea din ce în ce mai mult. După unele date, în anul 1722 comunitatea era formată din numai 23 persoane, iar alte informații vorbesc despre 22 familii în anul 1744[82]. După părerea noastră, la mijlocul veacului numărul membrilor comunității (inclusiv femeile și copiii) se mai ridica la cîteva sute de persoane.

Trecerea meșteșugarilor anabaptiști din Vințul de Jos la religia catolică a fost ordonată în 1763 de Maria Tereza[83]. Conform ordinului dat de împărăteasă, cei care nu erau dispuși să se catolicizeze trebuiau să părăsească Transilvania în decurs de șase săptămîni. Ordinul fu modificat ulterior, plecarea lor nefiind îngăduită, ci s-a căutat să fie intimidați prin mijloace violente. La mijlocul lunii martie 1764 conducătorii lor fură prinși și deținuți la Cluj timp de șase luni[84]. Nici acestea însă nu au dus la rezultate. „Merite deosebite“ în eforturile de a-i converti la religia romano-catolică și-a cîștigat iezuitul Ioan Teofil Delpini, mai tîrziu canonic de Nitra. Persoana acestuia nu a fost aleasă la întîmplare, întrucît Delpini avea o considerabilă experiență în atare activitate. De numele său se leagă și convertirea unei părți a anabaptiștilor din Ungaria. Delpini sosi la Vințul de Jos înainte de crăciunul anului 1764. Rapoartele și scrisorile sale trimise în capitala imperială și episcopului Transilvaniei Anton Baytay vădesc faptul că acțiunea sa a întîmpinat o puternică rezistență în rîndurile celor din Vinț. Membrii comunității nu voiau să-i asculte predicile, punîndu-i chiar fățiș obstacole în activitate. Unii — scria Delpini — „se arată gata chiar spre a li se lua capetele“[85]. Colonia anabaptistă din Vințul de Jos constituia pe atunci un adevărat teatru de dispute religioase între anabaptiști și „falsul profet“[86], cum îl numeau ei pe Delpini. Acesta fu la început tolerant, dar vrînd să obțină rezultate cu orice preț, recurse în cele din urmă la metode violente. Metodele aplicate de el sînt indicate de următoarele cuvinte dintr-o relatare contemporană: „... Iezuitul începu să-și răspîndească învățăturile cu baioneta“[87]. Conducătorii comunității, cei doi predicatori și învățătorul, care aveau cea mai mare influență asupra coreligionarilor lor, au fost din nou prinși de autorități pe baza unor acuzații probabil false, condamnați și închiși în tem-

[80] *Idem*, p. 311—312.
[81] Veszely Károly, *Az alvinczi plébánia*, în *Magyar Sion*, 1 (1863), p. 434—444.
[82] Joseph Benkö, *op. cit.*, I, p. 495—496; Jakab Elek, *op. cit.*, p. 12.
[83] Arhiva Istorică, Cartophilacium Transilvanicum, p. 109—112; Tóth Mike, *op. cit.*, p. 775—797.
[84] Arhiva Istorică, Cartophilacium Transilvanicum, p. 109.
[85] *Ibidem*, p. 110; Tóth Mike, *op. cit.*, p. 779—781.
[86] Arhiva Istorică, Cartophilacium Transilvanicum, p. 111.
[87] *Ibidem*, p. 112.

https://biblioteca-digitala.ro

nița din Aiud. Alții care s-au împotrivit au fost „convertiți“ prin bătaie și torturi. Cele 52 de cărți religioase ale lor, în general scrieri anabaptiste, au fost fără veste confiscate: pentru ca anabaptiștii să asiste la predică, Delpini s-a folosit de forță armată. Unele grupuri din cadrul comunității începură să fugă din cauza prigoanei. Delpini însă a împiedicat fuga lor prin aducerea unor trupe austriace de la Cluj. I-a prins pe cei ce se pregăteau să fugă [88], i-a închis, i-a despărțit de copii, pe care vru să-i boteze în ciuda protestelor părinților. Această intenție a sa a răscolit însă într-atîta femeile din cadrul comunității și chiar populația care nu era de credință anabaptistă, încît Delpini a fost nevoit să lase pe copii să se înapoieze la părinții lor [89]. A pus să se taie în „24 de săgeți“ pămîntul posedat și lucrat în comun; fiecărei familii i-a dat cîte „o săgeată“ de pămînt, interzicînd cu strășnicie lucrarea în comun a pămîntului [90]. Cu ajutorul forței militare, a aplicat măsuri de retorsiune față de aceia care continuau să practice secularele obiceiuri ale vieții în comun.

Cu toate acestea, Delpini a avut nevoie de ani de zile pentru a obține rezultate. Sosit la Vințul de Jos înainte de crăciunul anului 1764, el își termină misiunea abia în anul 1767. Privilegiul emis la 2 mai 1767 de Maria Tereza, prin care se reconfirmă drepturile anabaptiștilor din Vințul de Jos, îi pomenește ca pe credincioși convertiți ai bisericii catolice [91].

Probabil că Delpini, cu toate metodele sale prezentate mai sus, nu a reușit să convertească la catolicism pe toți membrii comunității. Presupunerea noastră o confirmă o informație pe care o cunoștea și Kőváry László, anume că Delpini a împărțit în 24 loturi pămîntul comunității, repartizîndu-le egal printre cele 24 familii [92]. E vorba probabil despre cele 24 de familii care au trecut la religia catolică, rămînînd la Vințul de Jos. Totodată, din alte surse știm că un grup de anabaptiști din Vințul de Jos s-au refugiat în Garad (în prezent: com. Dacia), Saschiz, Mediaș și Sighișoara, rămînînd acolo timp de cîțiva ani. După cum am mai amintit, meșteșugarii anabaptiști lucrau în ateliere comune, avînd la dispoziție mijloacele de muncă și materia primă necesare. Prin destrămarea comunității, unele grupuri de meșteșugari rămînînd dintr-o dată fără ateliere, unelte de muncă etc., deci fără mijloace de trai, au ajuns într-o situație deosebit de grea. Aceștia fură strînși laolaltă de un olar în vîrstă de 30 de ani, pe nume Johann Stutz (care a strîns în jurul său mai ales olari). El încearcă să înjghebeze, cu oamenii pe care i-a adunat, o nouă comunitate de meșteșugari [93]. De asemenea, știm că unii, care „prin instigările lor tulburau pacea“, au ajuns la casa de corecție din Sibiu [94]. Nu era mic nici grupul care, sub conducerea lui Joseph Gour (Khor) și Johan Stahl, s-a refugiat în anul 1767 în Țara Românească. La recoman-

88 *Ibidem*, p. 111.
89 Tóth Mike, *op. cit.*, p. 788.
90 Kőváry László, *Erdély régiségei és történelmi emlékei*, IV, p. 215, 238.
91 Jakab Elek, *op. cit.*, p. 13.
92 Kőváry László, *op. cit.*, p. 215, 238.
93 Veszely Károly, *op. cit.*, p. 432—444.
94 *Idem*, p. 437—444.

https://biblioteca-digitala.ro

darea unor boieri din Țara Românească, aceștia intrară în contact cu generalul Rumianțev, comandantul trupelor rusești din Bucovina, care îi așeză în comuna Wischenka din districtul Cernigov [95]. De aici ei s-au adresat împăratului Iosif II pentru a-și recăpăta bunurile rămase la Vințul de Jos și trecute în posesia fiscului [96]. În 1852 colonia de la Wischenka căzînd pradă unui incendiu, ei și-au întemeiat un „Haushaben" în comuna Hutesthal din Peninsula Crimeea (gubernia Tauria). Aici și-au continuat traiul pînă la 1874, mutîndu-se apoi în America, statul Dakota de Sud, iar la izbucnirea primului război mondial au trecut în Canada, unde comunitățile anabaptiștilor huteriți s-au păstrat pînă astăzi [97].

Date despre anabaptiștii de odinioară trecuți la religia catolică și rămași la Vințul de Jos găsim și la începutul sec. XIX. În 1811 ei se adresează guberniului cerînd confirmarea și aplicarea drepturilor lor. În 1838 încă mai au case și hambare la Vurpăr. Apoi, în perioada absolutismului, se adresează autorităților (în 1864 și apoi în 1865) în chestiunea redresării școlii lor. Interesant este că în documentele din această vreme ei mai sînt pomeniți încă sub denumirea de „germani negri" (fekete németek, „anabaptisták") [98].

După cum am mai accentuat, colonizarea meșteșugarilor habani în Transilvania urmărea, în cadrul proiectelor de politică economică ale lui Gabriel Bethlen, dezvoltarea industriei. În timpul lui Bethlen faima meșteșugarilor habani era cunoscută în toată Europa. Produsele lor se aflau la un nivel tehnic înalt, corespunzător epocii, întrecînd în multe privințe produsele meșteșugarilor din Transilvania. Vorbind despre scopul colonizării, și Marco Antonio Padavin, ambasador al Signoriei venețiene la Viena, subliniază aceste considerente în raportul său din 6 octombrie 1622. După părerea sa, Bethlen i-a adus la Vințul de Jos pe anabaptiști „... per renderla (Transilvania) populata d'industriosi artisti, come sono questi" [99]. Dincolo de aceasta, colonizarea urmărea să pună la dispoziția principelui o pătură de meșteșugari aflați la nivel corespunzător, cu ajutorul căreia să se poată dispensa de meșteșugarii transilvăneni închistați în monopolul de breaslă. Meșteșugarii habani colonizați la Vințul de Jos vindeau principelui la jumătate preț produsele lor. Aceste produse satisfăceau cu anumite mărfuri pe de o parte necesitățile curții princiare, care vor fi fost destul de considerabile, de vreme ce pînă și ambasadorii străini care au trecut prin Transilvania, obișnuiți cu fastul curților princiare italiene, au remarcat luxul și cultura ce caracterizau curtea principelui Transilvaniei. După

---

[95] Joseph Beck, *op. cit.*, p. 14; Krisztinkovich Béla, *Az Iparművészeti Múzeum újkeresztény fajanszai*, în *Az Iparművészeti Múzeum Évkönyvei*, III—IV (1959), p. 149.

[96] 1782. Esztergomi Primási Levéltár L.R. prot. III. (Arhiva episcopului primat al Ungariei din Strigoniu), în *Fontes Rerum Austriacarum*, 43 (1883), p. 651.

[97] Jakab Elek, *op. cit.*, p. 14; Krisztinkovich Béla, *Az Iparművészeti Múzeum újkeresztény fajanszai*, p. 149.

[98] MOL. Abszolutizmuskori Levéltár. Erdélyi Udvari Kancellária (Arhiva din perioada absolutismului), D. 229, nr. 1492 din 1862, nr. 1418 din 1865.

[99] Óváry Lipót, *Oklevéltár Bethlen Gábor diplomáciai összeköttetései történetéhez 1620—1626*, Budapest, 1886, p. 274.

https://biblioteca-digitala.ro

părerea noastră însă Bethlen *făcea comerț în străinătate,* prin persoane anume încredințate, cu produsele cumpărate la jumătate preț de la meșteșugarii habani [100]. Cele de mai sus au contribuit toate laolaltă la acordarea unor privilegii economice speciale meșteșugarilor anabaptiști, la asigurarea chiar a liberului exercițiu al religiei [101].

Este de presupus că Bethlen a organizat colonizarea astfel încît printre meșteșugarii anabaptiști să fie reprezentate, pe cît posibil, cele mai variate ramuri. În scrisoarea sa din 22 august 1621 o încunoștințează pe principesă că aduce în Transilvania zidari anabaptiști și alți „meșteșugari de toate soiurile“ [102]. La 14 septembrie 1621, îi dă de știre despre aducerea unora „care fac postav“, dar se străduiește „să caute printre ei“ și alți meșteșugari [103]. Szalárdi pomenește în cronica sa „tot felul de meșteșugari buni, constructori și zidari pricepuți“ [104], fără însă a înșira detaliat și concret îndeletnicirile practicate de acești „meșteșugari buni“. Nici din cronicile anabaptiste, nici din lucrările cronicarilor transilvăneni nu se poate stabili dacă membrii grupurilor ce soseau unul după altul ani de-a rîndul practicau aceeași meserie sau erau formați din oameni cu îndeletniciri deosebite. Ceea ce nu reiese din cronici, se vădește însă din limitațiile dietale emise în 1627 [105], care amintesc separat produsele lor. Conform acestor informații, printre meșteșugarii anabaptiști colonizați se aflau: țesători de postav, țesători, funari, fierari, lăcătuși, făurari de cuțite, curelari, tăbăcari, cojocari, pălărieri, butnari, dogari, olari. Limitațiile cuprind dispoziții cu privire la prețurile produselor confecționate de acești meșteșugari. Din scrisorile lui Gabriel Bethlen către Suzana Károlyi știm că printre anabaptiști se găseau meseriași zidari și constructori. Probabil că pe aceștia din urmă îi numește Szalárdi în cronica sa „fundatori pricepuți“ („tudós fundálok“).

Datorită sprijinului dat de principe și libertăților asigurate prin lege, meșteșugarii habani au creat în decurs de cîțiva ani o înfloritoare industrie la Vințul de Jos. Nivelul tehnic înalt al produselor lor reiese și din faptul că într-o serie întreagă de branșe ei își puteau vinde produsele mai scump decît meșteșugarii transilvăneni. Acolo însă unde nu existau deosebiri între calitatea produselor confecționate de meșteșugarii anabaptiști și a celor făcute de transilvăneni, și ei au trebuit să se supună limitațiilor. Astfel, de pildă, prețurile stabilite pentru produsele funarilor, dulgherilor, dogarilor, curelarilor, cojocarilor anabaptiști erau aceleași ca în cazul meșteșugarilor similari transilvăneni. Dintre meșteșugurile lor, cea mai mare faimă o aveau făurarii de cuțite, fierarii, tăbăcarii, precum și în general pielăritul, postăvăritul și olăritul. Se pare că primele produse meșteșugă-

---

100 MOL. Arhiva Capitlului de la Alba Iulia. Centuriae E.M. 36 (Annuentia Anabaptistarum Alvintziensium).

101 I. Boeckh, *Die Habaner in Sárospatak,* în *Deutsche Literaturzeitung,* Jg. 81, 1960, p. 247—251.

102 Gergely Sámuel, *op. cit.,* p. 131.

103 *Ibidem.*

104 Szalárdi János, *op. cit.,* p. 62.

105 *Monumenta Comitialia,* VIII, Budapest, 1882, p. 414—417, 475—479.

https://biblioteca-digitala.ro

rești habane cu care face cunoștință societatea transilvăneană erau tacîmurile (lingurile, furculițele și în special cuțitele). După mărturia registrelor de tricesimă din Cluj, în primii ani ai sec. XVII (1602) se cunoștea deja în Transilvania „cuțitul anabaptist" [106]. Desigur printre habanii colonizați la Vințul de Jos vor fi fost un număr destul de mare de făurari de cuțite, iar după mărturia datelor documentare, pe lîngă prelucrarea pielii și olărit, la abia cîțiva ani după ce s-au așezat s-au făcut cunoscuți și făurarii de cuțite prin excepționalele lor produse de acest gen. E caracteristic pentru gradul de dezvoltare a acestei ramuri că limitația emisă la 30 aprilie 1627 pomenește printre produsele habane nouă feluri deosebite de cuțite, în cadrul fiecăruia cu numeroase varietăți [107]. În decursul deceniilor următoare, mergînd chiar pînă la sfîrșitul sec. al XVII-lea, întîlnim multe date documentare referitoare la cuțitele cu mîner de sidef, de excelență calitate, ale făurarilor de cuțite din Vințul de Jos [108]. Meșteșugarii din Vinț confecționau tacîmuri în mari cantități pentru nevoile curții princiare. Legat de aceasta e faptul că principele cumpăra pentru ei la Costantinopol prețioase materii prime. Din însemnări contemporane cu privire la viața de curte din vremea lui Gabriel Bethlen știm că în 1625 Mihail Toldalaghi cumpără din ordinul principelui os de fildeș, sidef și lemn exotic *(berzseny fa)* pentru anabaptiștii din Vințul de Jos [109]. Mînerul tacîmurilor făurite de habanii din Vințul de Jos era acoperit de plăcuțe sculptate sau gravate, din os sau sidef, încinse cu inele de argint sau aramă. Capătul mînerelor avea forme caracteristice de cunună. Mînerul unui anumit fel de cuțite se făcea din lemn exotic, decorat de ambele părți, în două rînduri, cu nituri de argint. Lingurile se făceau din os, mînerele lor erau fie sculptate, fie acoperite cu lemn (pl. I). În materialul haban păstrat în muzeele noastre se întîlnesc deseori servicii constînd din trei bucăți (cuțit — furculiță — lingură), așezate în tocuri de piele [110]. Tăbăcarii puteau și ei să-și vîndă mai scump lucrările, „căci prepară pielea mai bine decît tăbăcarii din țară" — arată limitația. În inventarele din sec. XVII sînt deseori pomenite, încă din anii 30, „scaunele (setzel) cu piele", „fețele de masă din piele de capră și cerb vopsite în roșu". Cunoscute erau și produsele fierarilor habani; limitația arată că „secera... ei o fac de obicei mai bine decît cei autohtoni". Prețuri deosebite de cele ale transilvănenilor aveau și produsele rotarilor și pălărierilor.

Printre produsele de faianță ale olarilor din Vințul de Jos cele mai frecvente sînt farfuriile și cănile (pl. II—III). Dintre acestea din urmă, tehnologic interesante sînt așa-numitele căni marmorate (pl. II, fig. 5, 6). Habanii făceau tăvi ajurate, spălătoare de mînă, vase—recipient de formă

---

[106] ASC, AOC. Socotelile orașului Cluj, 1602, p. 10.
[107] *Monumenta Comitialia*, VIII, p. 475—478.
[108] *Haller Gábor naplója*, în *Erdélyi Történelmi Adatok*, IV, p. 32.
[109] Radvánszky Béla, *Udvartartás és számadáskönyvek. Bethlen Gábor fejedelem udvartartása*, I. Budapest, 1888, p. 104.
[110] MuzIstCluj, nr. inv. 3451, 6572—6576.

https://biblioteca-digitala.ro

pătrată, sobe, printre care un loc deosebit ocupă cele cu ornamente florale albastre şi colorate, pe fond alb [111] (pl. IV, fig. 4—6).

Dintre produsele meşteşugurilor practicate de anabaptiştii din Transilvania, în colecţiile particulare şi publice s-au păstrat într-un număr relativ ridicat cele de olărie. Aceasta explică în parte, de ce azi ei sînt cunoscuţi în primul rînd în calitate de excelenţi ceramişti. Pe de altă parte e adevărat că răspîndirea în ţările Europei centrale şi sud-estice, astfel şi la noi, a vaselor albe cu smalţ de cositor, care au deschis un nou capitol în istoria ceramicii europene, se leagă de numele olarilor anabaptişti. Acest factor constituie motivul interesului deosebit al cercetătorilor din Europa centrală pentru problemele ceramicii habane, începînd cu anii 70—80 ai secolului trecut şi pînă astăzi.

Cu tot acest interes deosebit, multe probleme ale ceramicii habane au rămas încă neclarificate atît la noi cît şi în străinătate. Calitatea deosebit de bună a produselor meşteşugăreşti habane reiese şi din faptul că munca şi produsele lor erau foarte căutate în toată Transilvania.

După ce îşi terminau munca pentru curtea principelui, meşteşugarii habani erau liberi să lucreze pentru oricine. Feudalii transilvăneni utilizau cu predilecţie munca lor. Din anul 1628, deci la cîţiva ani după ce s-au aşezat, dispunem de date conform cărora anabaptiştii se plîng lui Bethlen că nu au linişte din partea unor nobili („magnates et proceres"), pe care nu îi pot servi totdeauna cu mărfuri în chip îndestulător, fie din lipsa vreunei materii prime trebuincioase, fie pentru că sînt puţini la număr. Cu acest prilej, Bethlen ia din nou apărarea meşteşugarilor habani [112].

Interdicţia repetată a lui Gabriel Bethlen ca meşteşugarii anabaptişti să-şi vîndă negustorilor turci produsele [113] trebuie să fi fost parţial legată de căutarea ce o aveau produsele lor de excelentă calitate. Pe de altă parte, dispoziţia va fi fost pricinuită — după cum s-a arătat — de faptul că însuşi principele făcea comerţ cu produsele lor confecţionate la jumătate preţ. Predilecţia negustorilor turci pentru produsele meşteşugarilor habani, precum şi străduinţele disperate şi acţiunea energică a meşteşugarilor saşi, soldată cu rezultate după moartea lui Bethlen, în 1631 — prin interzicerea prezenţei habanilor pe pieţele acestora [114] — constituie alte argumente pentru cele sus-arătate. Anabaptiştii colonizaţi în Vinţul de Jos slujeau curtea princiară îndeosebi în calitate de meşteşugari. După mărturia datelor documentare, în cursul sec. XVII, de la epoca lui Bethlen

---

111 Arhiva Istorică, Urbaria et conscriptiones. Fasc. III. Nr. 1 (Keresztes Márton Józsefné Dániel Mária Doboka-, Torda-, Kolozs-, Küküllő- és fehérmegyei, valamint Maros- és Aranyosszéki ingó és ingatlan javainak conscriptioja); Ibidem, Fasc. 37, nr. 29. Arhiva familiei Toldalagi (Nagyercse, Koronka és Szentbenedek conscriptioja). Ibidem, Fasc. VIII, nr. 5. Arhiva Colegiului Reformat din Tîrgu Mureş (Alvinci Péter borbereki és fehérmegyei jószágainak urbáriuma). Asupra datelor cuprinse în conscripţiile susamintite ne-a atras atenţia istoricul de artă Benkő—Nagy Margareta (Cluj).

112 Nota 100.

113 Mráz Vera. *Bethlen Gábor gazdaságpolitikája*. în *Századok*, 1953, p. 512—564.

114 *Monumenta Comitialia*, IX, 1631, art. XXIX, p. 271.

https://biblioteca-digitala.ro

pînă la cea a lui Apafi ei erau însă angajați și ca funcționari economici la curtea principelui [115]. De asemenea, date arhivale stau mărturie pentru faptul că li se dădeau și misiuni confidențiale, importante. Astfel, în 1629 Gabriel Bethlen trimite un preot anabaptist cu numele de Cristofor în Ungaria superioară, cu diverse misiuni [116]. Văduva lui Bethlen, Ecaterina de Brandenburg, nu numai că i-a luat sub oblăduirea ei, dar găsim anabaptiști și printre oamenii ei de mare încredere. La 20 martie 1630, Hannes Wagner comunică următoarele: „Sosit de la Măria Sa Doamna un preot anabaptist trimis de Măria Sa în Germania. Însoțit de escortă militară, el merge spre Zălau“ [117]. Faptul că principesa ordonă escortă militară pe lîngă preotul anabaptist din Vințul de Jos înseamnă pe de o parte că acesta trebuia să se fi bucurat de încrederea ei, pe de alta — și în primul rînd — că scopul misiunii sale era deosebit de important pentru Ecaterina de Brandenburg. Mai tîrziu și printre oamenii de încredere ai principilor din familia Rákóczi [118], ai lui Apafi, ai Suzanei Lórántffy și ai Anei Bornemissza apare numele cîte unui anabaptist din Vințul de Jos.

Anabaptiștii aveau și medici destoinici, renumiți și căutați. Printre aceștia erau unii cu studii înalte, majoritatea însă erau simpli meșteri, bărbieri, chirurgi, care pe lîngă practica chirurgicală se mai îndeletniceau — după moda vremii — și cu medicina internă. Ei dădeau sfaturi încercate, practice, cunoșteau și utilizau în practica lor medicală puterea tămăduitoare a plantelor medicinale, rădăcinilor, apelor curative. Se ocupau și de organizarea și îngrijirea unor băi medicale. Știm din cronicile anabaptiste că însăși comunitatea de la Vințul de Jos avea în permanență mai mulți medici [119]. În cadrul Haushaben-ului, medicii aveau la dispoziție clădiri, saloane pentru bolnavi, unde se îngrijeau de bolnavi separîndu-i de ceilalți. Medicii din colonia Vințul de Jos erau căutați în toată Transilvania. În documentele arhivelor noastre apar nume de medici anabaptiști care sînt chemați la mari distanțe să tămăduiască bolnavi. Din însemnările registrelor de socoteli clujene știm că în mai 1622, la sosirea lui Bethlen în Cluj, principele e însoțit, printre alții, de mai mulți medici anabaptiști [120]. Soția principelui, Suzana Károlyi, era suferindă și probabil că medicii aceștia mergeau să o consulte. În iulie 1631 trece prin Cluj, venind de la Vințul de Jos, medicul anabaptist Daniel cu alți doi oameni, în drum spre Săcuieni, spre a-l îngriji pe copilul bolnav al lui David Zólyomi [121]. O însemnare din 3 mai 1646 arată că „doctorul anabaptist din Vinț merge după principe împreună cu trei însoțitori“ [122]. În iulie

[115] Nota 66.

[116] ASC, AOC, Socotelile orașului Cluj, 1629, p. 88.

[117] *Ibidem.* Socotelile orașului Cluj, anul 1630, p. 113.

[118] În anul 1645 Principele Gheorghe I Rákóczi se folosește de „serviciile“ unui oarecare Cristofor, predicator anabaptist din Vinț.

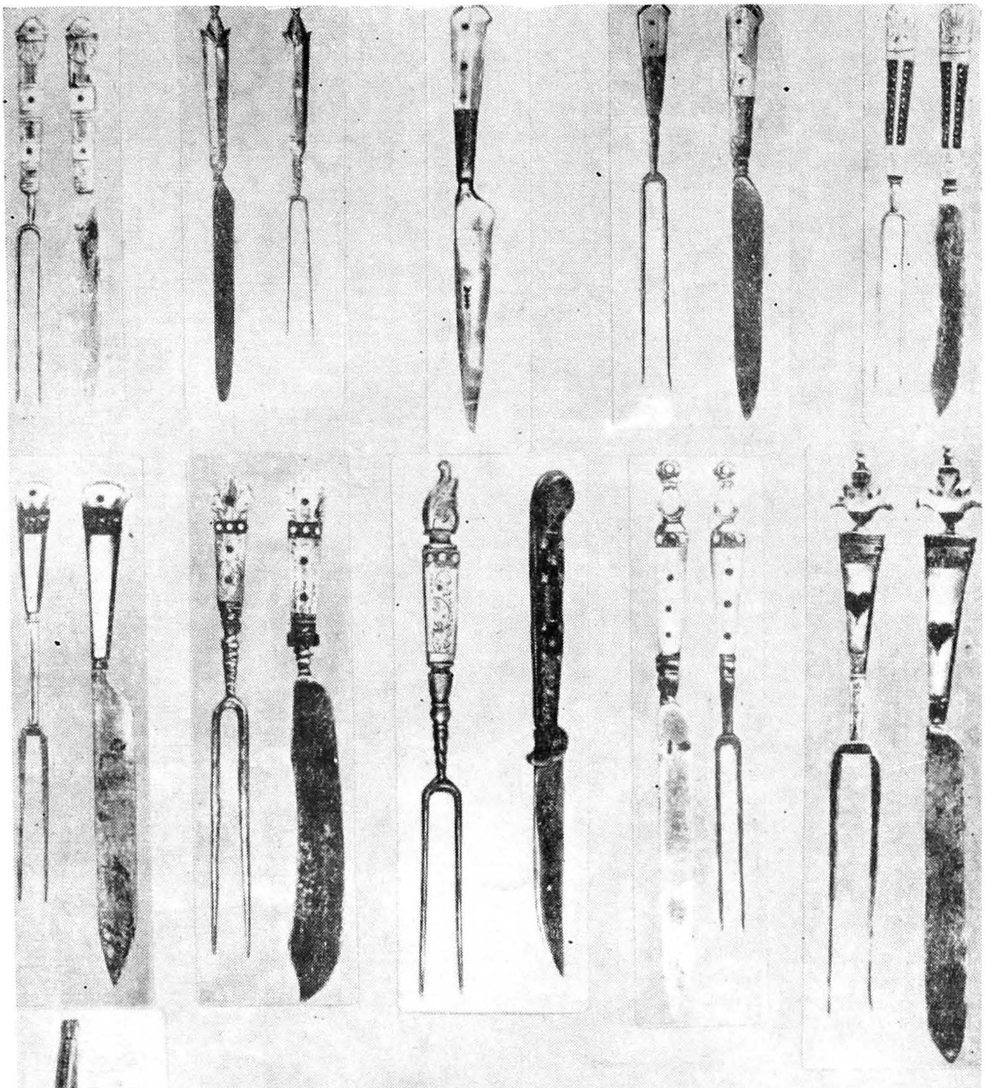
[119] Jacob Werner informează că în ianuarie 1622 sosește în Transilvania medicul Albrecht Bolsterl(?) [Bader], care un timp fusese și la „... regină“ la Košice și care apoi a fost trimis la Vinț de „Bătrînii“ din Moravia (Tóth Mike, *op. cit.*, p. 769).

[120] ASC, AOC, Socotelile orașului Cluj, 1622, p. 17, 18.

[121] *Ibidem*, 1631, p. 254.

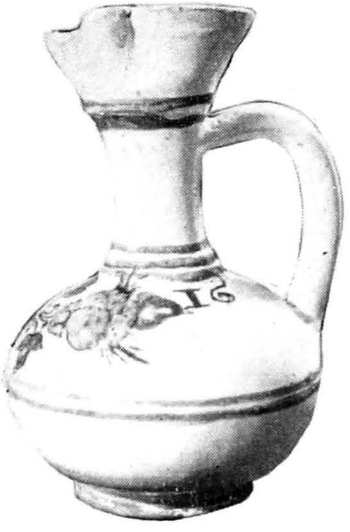
[122] *Ibidem*, 1646, p. 198.

https://biblioteca-digitala.ro

Pl. I.

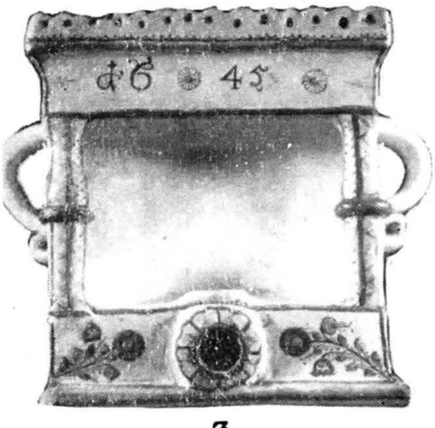
https://biblioteca-digitala.ro

1

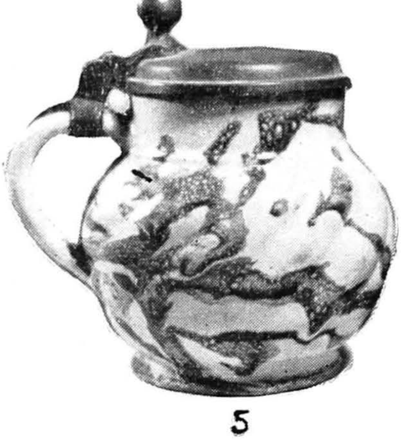
2

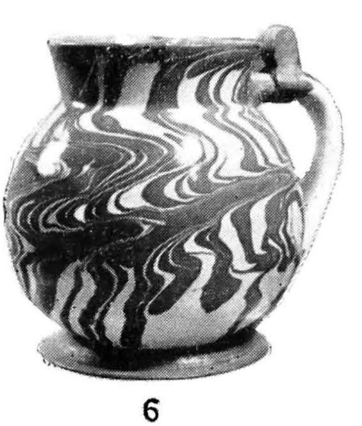
3

4

5

6

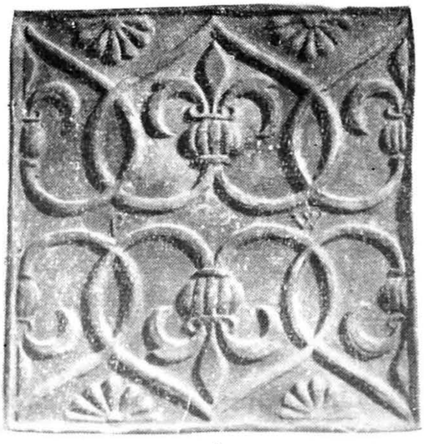
Pl. II.

https://biblioteca-digitala.ro

Pl. III.

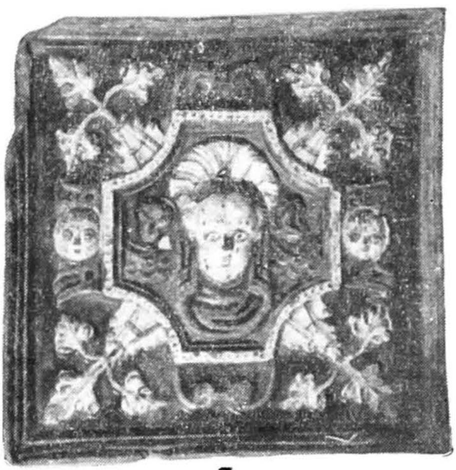
https://biblioteca-digitala.ro

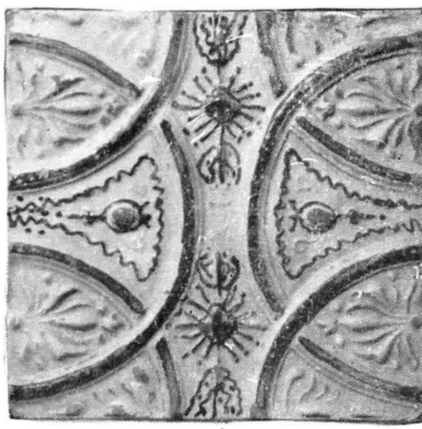
1

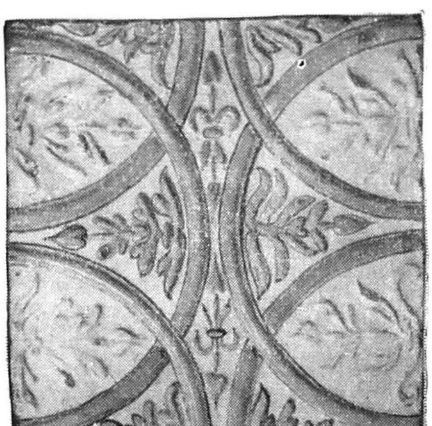
2

3

4

5

6

Pl. IV.

https://biblioteca-digitala.ro

1646, Gheorghe Rákóczi scrie mamei sale că copilul său bolnav e îngrijit de doctori anabaptişti „de la Vinţ". El însuşi era îngrijit în 1647 de medici din Vinţ [123].

*

În studiul de faţă a fost schiţată problematica bogată şi complexă a activităţii meşteşugarilor anabaptişti din Transilvania în sec. XVII. Pe de o parte, datele şi faptele prezentate documentează actul istoric al colonizării anabaptiştilor în Transilvania, activitatea lor economică — meşteşugărească, pe de alta, organizarea lor socială. Este întrucîtva cunoscut că în general habanii din Transilvania erau excelenţi meşteşugari. Foarte puţin se cunoaşte însă despre modul lor de trai, despre organizarea lor socială, rezultată din trăsăturile specifice ale mişcării anabaptiste, cu toate că organizarea socială a anabaptiştilor constituie o pagină deosebit de interesantă în ansamblul istoric transilvan al veacului al XVII-lea.

Desigur că imaginea pe care am dat-o despre această problemă este departe de a fi completă. Noi cercetări vor contribui la închegarea unei imagini lipsite de exagerări, corespunzătoare realităţilor istorice, privind influenţa şi răspîndirea acestui curent de reformă populară în Transilvania începînd cu mijlocul secolului al XVI-lea, precum şi despre rolul economic şi însemnătatea meşteşugarilor habani în secolul XVII.

MAGDALENA BUNTA

DIE HABANER IN SIEBENBÜRGEN

(Zusammenfassung)

Die Habaner (Wiedertäufer) waren Handwerker, die sich im 16.—17.Jh. durch vielseitige Betätigung auszeichneten. Nach zeitgenössischen Aufzeichnungen betrieben sie in hoher technischer Vollendung fast alle Handwerke ihrer Zeit. In unserem Lande, wie überall, wurden die Arbeit und die handwerklichen Erzeugnisse der Wiedertäufer sehr geschätzt. Die besondere Güte dieser Waren wurde auch in den Konskriptionen des 17.—18.Jhs. aus Siebenbürgen immer wieder hervorgehoben.

Die Forschungen über die Geschichte der Wiedertäufer in Siebenbürgen begannen schon in der zweiten Hälfte des vorigen Jahrhunderts. Auf diesem Gebiete gibt es eine reichhaltige, aber einseitige Literatur, da das Augenmerk der Forscher in erster Linie auf die Tatsache und die historischen Umstände der Kolonisation der Wiedertäufer im 17.Jh. gerichtet war. Bis jetzt blieb der Platz und die Rolle des Anabaptismus, eines volkstümlichen Zweiges der Reformation, im Rahmen der Reformbewegung des 16.Jhs. in Siebenbürgen unerforscht. Andererseits wurde das Problem der Habaner Handwerker einseitig behandelt, da sich die Forschung fast aus-

[123] Szilágyi Sándor, *A két Rákóczi György fejedelem családi levelezése, 1623—1660,* Budapest, 1875, p. 363, 380.

https://biblioteca-digitala.ro

schliesslich auf die Habaner Töpferei beschränkte. Bezüglich der übrigen, von ihnen betriebenen Handwerke ging man nicht über Feststellungen allgemeiner Natur hinaus. Die Daten über die handwerkliche Tätigkeit der Habaner und die Rolle, die sie im Wirtschaftsleben Siebenbürgens spielten, sind nicht zusammengefasst.

Vorliegende Arbeit stützt sich auf Angaben aus den anabaptistischen Chroniken der Bibliothek Batthyanäum in Alba Julia und der Universitätsbibliothek in Cluj, auf die Chronik, als deren Verfasser Jacob Werner bekannt ist, sowie auf archivistische Daten. Daraus geht hervor, dass die Kolonisierungen des 17.Jhs. zwischen 1621—1623, weiters 1629, 1635 und 1649 stattfanden. Aufgrund des siebenbürgischen Landtagsbeschlusses vom 1. Mai 1622 und des vom Siebenbürger Fürsten Gabriel Bethlen erteilten Privilegiums vom 4.Juli 1622 wurden die kolonisierten Wiedertäufer-Handwerker in der Fiskaldomäne von Vinţul de Jos angesiedelt.

Nach den Angaben der Wiedertäufer-Chroniken und anderer Quellen über ihr religiöses Leben, sowie nach den Daten aus den Archiven waren die genannten Kolonisten huterische Wiedertäufer aus Mähren. Die Gemeinde von Vinţul de Jos war gewiss nach den Grundsätzen und der Tätigkeit der mährischen Gemeinden eingerichtet und organisiert. In der Arbeit wird die Geschichte der Gemeinde im 17.Jh. in grossen Zügen umrissen. Aufgrund eines zeitgenössischen, in einem Archiv in Cluj aufbewahrten Berichts wird auch der Moment der zwangsweisen Katholisierung festgehalten, die zwischen 1763 — 1767 vom Jesuiten Delpini durchgeführt wurde.

Die Kolonisierung der anabaptistischen Handwerker in Siebenbürgen verfolgte — im Rahmen der wirtschaftspolitischen Pläne Gabriel Bethlens — die industrielle Entwicklung des Landes. Zu seiner Zeit hatten die Wiedertäufer als Handwerker in ganz Europa einen guten Ruf. Ihre Erzeugnisse waren von hoher technischer Vollendung und übertrafen in vieler Hinsicht die der siebenbürgischen Handwerker. All dies trug zur Gewährung besonderer Wirtschaftsprivilegien bei; selbst die freie Ausübung ihrer Religion wurde den Habanern zugesichert.

Aus dem Wortlaut des Privilegiums geht hervor, dass sie verpflichtet waren, ihre Waren der fürstlichen Hofhaltung zum halben Preis abzugeben. Nach Beendigung der Arbeit für den Fürstenhof war es ihnen gestattet, Aufträge für jedermann anzunehmen. Aus einigen Archivquellen ergibt sich, dass es unter den Wiedertäufer-Kolonisten Tuchmacher, Schlosser, Schmiede, Gerber, Pelzmacher, Kürschner, Besteckmacher, Töpfer, Vieh- und Schafzüchter, Gärtner, Weinbauern u.a. gab. Von den damaligen, aus ihren Werkstätten hervorgegangenen Erzeugnissen blieben bis in unsere Tage in den Museen Siebenbürgens verhältnismässig viele Habaner Töpferwaren erhalten (Tafel II—IV).

Die kolonisierten Wiedertäufer dienten dem Fürstenhof vorzüglich als Handwerker. Laut Zeugnis der Archivquellen wirkten sie aber im Laufe des 17. Jhs., von der Zeit Gabriel Bethlens bis zu der des Fürsten Michael Apafi, auch als Wirtschaftsbeamte am Fürstenhof. Es gab unter ihnen auch tüchtige Ärzte, die zu jener Zeit in Siebenbürgen sehr gesucht waren.

https://biblioteca-digitala.ro